

A Survey on Relationship between the Intellectual Capital and Social Responsibility with Financial Performance Social Security Directoreate, Ardabil province

Saeed Alipour¹, Robab Hatami soha²

(Received June 16, 2022   Accepted July 10, 2022)

Abstract

Objective: The discussion of social responsibility addresses ethical issues regarding behavior and decision-making at a company on issues such as human resource management, environmental support, occupational health, social relationships, and relationships with suppliers and customers. The aim of this study was to investigate the relationship between intellectual capital and social responsibility with financial performance in Social Security Directoreate of Ardabil province

Method: The scope of present study is limited to location of Ardabil Social Security Directorate with all insurance branches in the Province, and the time domain of the fiscal year 1400. The sample of the present study includes 240 employees of the Ardabil Social Security Directorate. The research method is structural equations using LISREL software.

Findings: The results of testing the main hypotheses of research indicate that, according to the main hypotheses, intellectual capital and social responsibility have direct effect on financial performance in the Social Security Directorate of Ardabil province.

Conclusion: Based on the sub-hypothesis, human capital, structural capital, customer capital, economic responsibility, moral responsibility, and humanitarian

---

1. Department of Accounting, Islamic Azad University, Ardabil, Iran (Corresponding Author)
saeed.alipour@iau.ac.ir

2. M.Sc. of Accounting

responsibility have direct effect on financial performance in Ardabil Social Security Directorate.

Keywords: Intellectual Capital, Social Responsibility Disclosure, Financial Performance, Social Security Organization

بررسی رابطه میان سرمایه فکری و مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل

سعید علیپور^۱، رباب حاتمی سوها^۲

(دریافت ۱۴۰۱/۳/۲۶ پذیرش ۱۴۰۱/۴/۱۹)

چکیده

هدف: مسئله مسئولیت‌پذیری اجتماعی به مباحث اخلاقی درباره رفتار و تصمیم‌گیری شرکت راجع به موضوعاتی مانند مدیریت منابع انسانی، حمایت محیطی، سلامت کاری، روابط اجتماعی و روابط با عرضه‌کنندگان و مشتریان می‌پردازد. هدف از این تحقیق بررسی رابطه میان سرمایه فکری و مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل است.

روش: قلمرو تحقیق حاضر از نظر مکانی محدود به سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل با تمامی شعب موجود در شهرستان‌های استان اردبیل و قلمرو زمانی آن سال مالی ۱۴۰۰ است. نمونه تحقیق حاضر مشتمل بر ۲۴۰ نفر از کارکنان سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل است. روش پژوهش استفاده شده از لحاظ روش شناخت تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی همبستگی، از بُعد استدلال از نوع قیاسی و استقرایی، از نظر زمان جزو تحقیقات گذشته‌نگر و از حیث طول مدت زمان انجام تحقیق از نوع تحقیقات مقطعی هست. برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های اصلی تحقیق بیانگر این است که سرمایه فکری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل و مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارند.

نتیجه: طبق فرضیه‌های فرعی، سرمایه انسانی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان

۱. استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد واحد اردبیل (نویسنده مسئول) saeed.alipour@live.com

۲. کارشناس ارشد حسابداری، مؤسسه غیرانتفاعی مقدس اردبیلی

اردبیل اثر مستقیم دارد، سرمایه‌ساختاری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل به‌طور مستقیم مؤثر است. سرمایه‌مشتري بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد، مسئولیت اقتصادی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل مستقیماً مؤثر است و همچنین، مسئولیت اخلاقی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل تأثیر مستقیم دارد، و نهایتاً، مسئولیت بشردوستانه بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل به‌صورت مستقیم اثرگذار است.

واژگان کلیدی: سرمایه‌فکری، افشای مسئولیت اجتماعی، عملکرد مالی، سازمان تأمین اجتماعی.

هم‌زمان با انقلاب فناوری اطلاعات از سه دهه اخیر الگوی رشد اقتصادی دچار تغییرات اساسی شد و در نتیجه، عامل دانش به‌عنوان مهم‌ترین سرمایه، جایگزین سرمایه‌های مالی و فیزیکی در اقتصاد جهانی شد. به بیان دیگر، اقتصاد صنعتی جای خود را به اقتصاد دانش‌محور داد و به دانش و سرمایه فکری به‌عنوان عامل اصلی تولید ثروت در مقایسه با سایر دارایی‌های مشهود جایگاه مهم‌تری اختصاص یافت. در اقتصاد عصر دانش بر اساس اصول اقتصاد فراوانی عمل می‌شود؛ به این معنی که تلقی پیش‌فرض بر وفور منابع و دارایی‌های در اختیار سازمان‌ها است. به‌طور خلاصه، مهم‌ترین دارایی‌ها و عوامل اقتصادی شرکت‌ها نامشهود هستند که استفاده از آنها از ارزششان کم نمی‌کند و حتی به ارزش آنها نیز می‌افزاید (غلامی و همکاران، ۱۳۹۴). سرمایه فکری از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا منبع خلاقیت سازمان است. اساس وجود سرمایه انسانی هوش و استعداد افراد سازمانی است. گستره سرمایه انسانی به دانشی که در ذهن کارکنان وجود دارد، محدود می‌شود. از نظر بونتیس نقش این سرمایه از این‌رو کلیدی‌تر است که استفاده از دو سرمایه دیگر، یعنی سرمایه ساختاری و مشتری نیز بستگی به این سرمایه دارد. سرمایه انسانی عبارت است از مجموع قابلیت‌ها و شایستگی‌های افراد یک شرکت که بتواند شرکت را در حل مسائلش یاری رساند. مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه انسانی سازمان مجموعه مهارت‌های نیروی کار، عمق و وسعت تجربه آنها است. منابع انسانی می‌تواند به‌منزله روح و فکر سرمایه فکری باشد (چاهل و باکاشی^۱، ۲۰۱۵). امروزه وظایفی که سازمان‌ها در قبال جامعه دارند، فراتر از قلمروهای صرفاً اقتصادی است که سازمان‌ها به‌طور سنتی با آنها در ارتباط هستند. وقتی زمینه‌ای را در نظر می‌گیریم که صرفاً اقتصادی نیست، کسب‌وکارها با مجموعه‌ای از حقوق و مسئولیت‌های مرتبط با جامعه‌ای که آنها را در بر گرفته است، روبه‌رو می‌شوند که به آنان اجازه نمی‌دهد تنها روی مدیریت اقتصادی به‌منظور دستیابی به اهداف خود تمرکز نمایند و باید بر بهره‌بردن از عملکرد مناسب به مسئله مسئولیت اجتماعی نیز توجه کنند. مسئولیت اجتماعی یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر عملکرد اجتماعی است و نقشی کلیدی در واکنش‌های مشتریان به سازمان ایفا می‌کند. هرچه سازمان نسبت به ابعاد مسئولیت اجتماعی خود توجه بیشتری داشته باشد، مشتریان و جامعه واکنش بهتری نسبت به آن خواهند داشت و در نتیجه عملکرد اجتماعی سازمان بهبود می‌یابد (گابریل و همکاران^۲، ۲۰۱۶).

باید به این نکته نیز اشاره کرد که گسترش پوشش‌های بیمه‌ای و حمایتی سازمان تأمین اجتماعی، سبب افزایش امید به زندگی، بهبود وضعیت و کیفیت زندگی افراد، افزایش سطح فرهنگی و بهداشتی،

کاهش فقر و متعادل نمودن توزیع درآمد، کاهش ریسک و نااطمینانی نیروی کار در سال‌های آتی (بازنشستگی) و تأثیر کلی آن در عرصه‌های مختلف زندگی (اقتصادی - اجتماعی) می‌شود، که به‌نوعی اهمیت نقش مسئولیت اجتماعی سازمان تأمین اجتماعی را به‌عنوان یک نهاد در عرصه خدمت‌رسانی به عموم مردم نشان می‌دهد (مالمیر و همکاران، ۱۳۹۹).

از طرف دیگر، عملکرد سازمانی نقش بسیار مهمی را در کارایی سازمان و پیشبرد اهداف بر عهده دارد و به‌عنوان ابزاری مفید در به‌دست آوردن مزایای سازمان به شمار می‌رود. در اکثر سازمان‌های جهان، مدیران و رهبران سازمانی در پی ارتقا و بهبود عملکرد سازمان‌ها چه به‌لحاظ عملیاتی و چه به‌لحاظ عملکرد مالی خویش هستند و همچنین، سازمان‌ها با رقابت قوی‌تری نسبت به گذشته مواجه‌اند و عملکرد مالی هدف اصلی هر نهادی است. پس هر سازمانی می‌خواهد با روش‌های مختلف عملکرد مالی خود را افزایش دهد تا به بیشینه‌ترین حد ممکن از خود عملکرد مالی و غیرمالی نشان دهد (مهدی‌خو و همکاران، ۱۳۹۴). مسئله و چالشی که این تحقیق به دنبال آن است این است که سازمان‌ها در راستای استمرار و استقرار خود با چالش‌های نوینی مواجه‌اند که برون‌رفت از این چالش‌ها مستلزم توجه بیشتر به توسعه و تقویت مهارت‌ها و توانایی‌های درونی و نگاهی ویژه به مسئولیت اجتماعی و برون‌سازمانی است. این امر از طریق مبانی دانش سازمانی یعنی سرمایه فکری صورت می‌گیرد و سازمان‌ها از آنها برای رسیدن به عملکرد بهتر در دنیای کسب‌وکار استفاده می‌کنند. سرمایه فکری و مسئولیت اجتماعی به‌عنوان راهبردهای پایدار برای حصول و نگهداری مزیت رقابتی سازمان‌ها تشخیص داده شده است و بی‌شک تأثیر بسزایی بر عملکرد مالی و غیرمالی شرکت یا سازمان خواهند داشت (ریچاردو و همکاران^۱، ۲۰۲۰). با توجه به تشریح ابعاد گوناگون موضوع تحقیق حاضر، می‌توان مسئله تحقیق را این‌گونه مطرح کرد که چه رابطه‌ای میان سرمایه فکری و مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل وجود دارد؟ در بخش دوم به ادبیات پژوهش با تأکید بر مبانی نظری و ادبیات تجربی پژوهش پرداخته خواهد شد. در بخش سوم، روش پژوهش مبتنی بر شیوه توصیفی ارائه می‌شود. محاسبه و تجزیه و تحلیل متغیرهای پژوهش در بخش چهارم انجام خواهد شد. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای لازم نیز در بخش پنجم ارائه می‌شود.

۲. مبانی نظری و ادبیات پژوهش

۲-۱. سرمایه فکری

امروزه سازمان‌ها دریافته‌اند که مزیت‌های رقابتی فناورانه پایه‌ای هستند و تنها مزیت‌های رقابتی پایدار مبتنی بر مدیریت سرمایه‌های فکری است (متقی و مبارکی، ۱۳۸۹). سرمایه فکری فراهم‌کننده

یک پایگاه و یک منبع جدید است که از طریق آن سازمان می‌تواند به رقابت بپردازد. سرمایه فکری اصطلاحی برای ترکیب دارایی نامشهود بازار، دارایی انسانی و دارایی ساختاری است، که سازمان را برای انجام فعالیت‌هایش توانمند می‌سازد. به عبارت دیگر، سرمایه فکری عبارت است از: جمع دانش اعضای سازمان و کاربرد دانش آنها (سینایی و همکاران، ۱۳۹۰). در مسیر تحولات تاریخی جامعه بشری آنچه به عنوان منبع ثروت برای جوامع یا سازمان‌ها مطرح بوده، دچار تغییر و تحول بوده و این تغییر بنیادین منجر به تغییر در اصول اقتصادی و کسب‌وکار این جوامع شده است. به همین دلیل، تغییر در منبع ثروت غالب به عنوان نقطه عطف تحولات اقتصادی شناخته می‌شود. در طول دهه هشتاد محققان مدیریتی بر این اعتقاد بودند که در عصر جدید دانش به عنوان اصلی‌ترین منبع ثروت در جوامع بشری مطرح خواهد شد. به نظر دراکر، سازمان‌های آینده بیش از پیش دانشی خواهند بود و بر پایه منابع دانشی و شبکه‌های دانشی که برای خود ایجاد می‌کنند، رقابت خواهند کرد (خاوندکار و همکاران، ۱۳۸۸). سرمایه‌های نامشهود و معنوی که همان سرمایه فکری تلقی می‌شوند، یک عامل مهم و حیاتی هستند. به بیان دیگر، سازمان‌هایی در برابر تغییرها و تحول‌ها پیروز خواهند بود که بتوانند این سرمایه نامشهود و معنوی خود را بهبود و توسعه بخشند (رضاییان فردویی و قاضی نوری، ۱۳۸۹: ۲). در اقتصاد نوین، سرمایه فکری نیز تحت عنوان دارایی‌های نامشهود توصیف شده است (شجاعی و باغبانیان، ۱۳۸۸). سرمایه فکری به عنوان موتور محرکی در خلق ارزش برای شرکت‌ها تبدیل شده است و ارزش بازاری شرکت می‌تواند چندین یا حتی ده برابر ارزش دفتری آن باشد و این اختلاف برابر ارزشی است که سرمایه‌های فکری ایجاد می‌کنند. در محیط‌های رقابتی امروزی خلق ارزش توسط سرمایه‌های فکری بیشتر از خلق ارزش توسط سرمایه‌های مشهود و فیزیکی است. مطالعات انجام شده مبین این است که فاصله قابل توجهی بین ارزش دفاتر حسابداری و ارزش بازاری شرکت‌ها وجود دارد؛ برای مثال، تحلیل‌هایی که توسط شرکت‌های مشاوره‌ای صورت گرفته نشان‌دهنده این است که در شرکت‌های دانشی دارایی‌ها و منابع فیزیکی بین ۲۵ تا ۵۰ درصد ارزش شرکت را تشکیل می‌دهد (پتی، ۲۰۰۷).

۲-۲. مسئولیت اجتماعی

نگرش‌ها و نظریات مرتبط با مسئولیت اجتماعی سازمان سابقه چندانی ندارند؛ به طوری که وقتی از سال‌های حدود ۱۸۰۰ میلادی هنجارها و نگرش‌های اجتماعی اثر بسیار کمی بر اعمال مدیریت داشته است، در دهه آخر قرن نوزدهم زمانی که شرکت‌های بزرگ و عظیم در حال شکل‌گیری بودند و صنایع بزرگ روزبه‌روز قوی‌تر می‌شدند، توجه جامعه به ضرورت مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها بیشتر معطوف شد و در ابتدای قرن حاضر، بسیاری از صاحب‌نظران نیاز به مسئولیت اجتماعی را مورد تأکید قرار دادند و بالأخره در سال ۱۹۹۱، محققان رشته بازرگانی برای اولین بار هشدار دادند که از

بناگاه‌های اقتصادی در خصوص انجام مسئولیت اجتماعی خود اعمال کار می‌کنند. جامعه به هر نحو ممکن اختیارات آنها را در خصوص فعالیت‌های اقتصادی‌شان سلب کند و بر همین اساس، پیگیری تعریف/نقش و رابطه سازمان‌ها و جامعه در خصوص مسئولیت اجتماعی به مرحله ظهور رسیده (صالح و همکاران، ۲۰۱۰). امروزه تجربه تحولات کسب‌وکار در عصر اطلاعات در حال تکامل و توسعه هست. در این انقلاب (عصر اطلاعات) دو رخداد صورت گرفته است: استفاده از اینترنت و اینترنت است که یک راه‌کار و شیوه جدید را برای تولید و فروش محصولات موجود آورده است؛ سیاست‌های شرکت‌های بزرگ نسبت به طیف وسیعی از ذی‌نفعان شامل کارکنان، مشتریان، تولیدکنندگان، سرمایه‌گذاران، عنصر جامعه را به‌عنوان یک جزء ضرورت ایجاد و رشد طولانی‌مدت برای شرکت را تبدیل نموده است. در حال حاضر، اکثر شرکت‌ها از وضعیت جدید و مسئولیت‌های مرتبط با آن آگاه هستند و تعداد بسیار کمی از آنها در حال انجام کسب‌وکار فعالیت با در نظر گرفتن کامل یکپارچگی مواد مربوط می‌شود و برای بسیاری از شرکت‌ها استفاده از اینترنت و اینترنت، صرفاً محدود به انجام تبلیغات برای شرکت‌های بزرگ برای طراحی و ارائه خدمت به مشتری است و رابطه مشتری با سهام‌داران در درجه دوم اهمیت قرار دارد و این موضوع نیز ضروری تلقی نمی‌شود (حجایی، ۱۳۹۱).

بر این اساس و مطابق با نگرش جدید مسئولیت‌های اجتماعی سازمان‌ها رهبران اقتصاد جدید گروهی خواهند بود که آنها را در ادغام دو مفهوم فناوری ارتباطی جدید (شبکه‌ها) با ایجاد رابطه جدید با افراد ذی‌نفع متناسب با شیوه‌های کسب‌وکار اقدام خواهند نمود و در این ارتباط به موفقیت خواهند رسید. اما ترس از ناشناخته‌های موجود در شرایط کسب‌وکار مانع بزرگی برای تجارت در وضعیت جدید همراه با ایجاد اطلاعات متناقض و گاه جدی و در نتیجه ایجاد مقررات غلط را به شمار می‌رود (حجایی، ۱۳۹۱). در خصوص تدوین استانداردهای حسابداری مسئولیت اجتماعی به دلیل فشار سازمان‌های هوادار محیط‌زیست و حقوق بشر در کشورهای صنعتی، فدراسیون بین‌المللی حسابداری توجه خود را معطوف به این موضوع معطوف کرد و مجموعه بیانیه‌ها را در رابطه با تدوین استانداردهای این مفهوم صادر نمود. در ایران اولین بار در پاییز سال ۱۳۷۲ در فصلنامه بررسی‌های حسابداری دانشگاه تهران مقاله‌ای با عنوان «تئوری حسابداری اجتماعی» مطرح شد و تاکنون مقالات انگشت‌شماری در این خصوص ارائه شده است. به دلیل عدم توجه به منافع سایر گروه‌های اجتماع و همچنین، اثرات زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های واحد تجاری در اوایل دهه شصت میلادی مفهوم جدیدی به نام حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی در مباحث نظری حسابداری مطرح شد و نویسندگانی از اروپا، کانادا و استرالیا از قبیل آندرسن، موبلی و لین اوس در نوشته‌های خود به آن اشاراتی داشته‌اند و از میان آنان آندرسن را باید به‌عنوان پدر این شاخه از دانش حسابداری دانست. (حجایی، ۱۳۹۱).

انجمن حسابداری آمریکا با یک دهه تأخیر مفهوم حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی با تشکیل

کمیته‌ای به منظور بررسی موانع و مشکلات مربوط به فرایند اندازه‌گیری و گزارشگری در حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی آغاز کرد و با وجود گذشت بیش از چهار دهه، این مفهوم هنوز هم از جدیدترین مباحث حسابداری است که در مراحل اولیه رشد به سر می‌برد و از نظر اجرا و به‌کارگیری پیشرفت چندانی نداشته است؛ به‌گونه‌ای که تاکنون غالب مقالات منتشرشده جنبه توصیفی دارند و بیشتر با تکیه بر توصیف مفاهیم توجه کمتری را به مشکلات اجرا و ارائه راهکارهای مناسب به منظور عملی کردن آن داشته‌اند. شاید عامل اصلی این حرکت ناشی از محدودیت‌ها و مشکلات مربوط به اندازه‌گیری و گزارشگری آثار خارجی واحد تجاری باشد. منظور از آثار خارجی آن گروه از فعالیت‌ها و نتایج عملیات واحد تجاری است که فراتر از منافع گروه‌های پیش‌گفته باشد و آثاری همچون هزینه‌های اجتماعی، منافع اجتماعی و بازده اجتماعی را شامل می‌شود (حجایی، ۱۳۹۱). سرانجام به دلیل فشار سازمان‌های هوادار محیط‌زیست و حقوق بشر در کشورهای صنعتی برای مبارزه با آلودگی محیط‌زیست، به‌ویژه آلودگی‌های ناشی از آزمایش‌های هسته‌ای، فدراسیون بین‌المللی حسابداران توجه خود را معطوف موضوع حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی کرد و بر این اساس فدراسیون مذکور مجموعه‌ای از بیانیه‌ها را صادر کرد که در آنها خواستار تدوین استانداردهایی در رابطه با حسابداری و حسابرسی مسئولیت‌های اجتماعی شد (حجایی، ۱۳۹۱).

۲-۳. رابطه بین سرمایه فکری و مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی

مسئولیت اجتماعی تعهد تصمیم‌گیران برای اقداماتی است که علاوه بر تأمین منافع خود، موجبات بهبود رفاه جامعه را نیز فراهم می‌آورد. در این تعریف چندین عنصر وجود دارد: اولاً، مسئولیت اجتماعی یک تعهد است که مؤسسات باید در قبال آن پاسخگو باشند. ثانیاً، مؤسسات مسئولند از آلوده کردن محیط‌زیست، اعمال تبعیض در امور استخدامی، بی‌توجهی به تأمین نیازهای خود و تولیدکردن محصولات زیان‌آور که به سلامت جامعه لطمه می‌زنند، بپرهیزند و سرانجام، سازمان‌ها باید با اختصاص منابع مالی و با اقداماتی از قبیل کمک به فرهنگ کشور و مؤسسات فرهنگی و بهبود کیفیت زندگی در بهبود رفاه اجتماعی بکوشند. درنهایت، مقصود از مسئولیت اجتماعی این است که چون سازمان‌ها تأثیر عمده‌ای بر اجتماع دارند، لاجرم چگونگی فعالیت آنها باید به‌گونه‌ای باشد که در اثر آن زیانی به جامعه نرسد و در صورت رسیدن زیان، سازمان‌های مربوطه ملزم به جبران آن باشند. به عبارت ساده‌تر، سازمان‌ها باید به‌عنوان جزئی مرتبط با نظام بزرگ‌تر که در آن قرار دارند، عمل کنند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۸). می‌توان اذعان کرد که از دهه ۱۹۵۰ کارشناسان و صاحب‌نظران رشته مدیریت توجه خود را بیشتر به مسئولیت‌های اجتماعی سازمان‌ها معطوف کرده‌اند. تمام سازمان‌هایی که فقط سود و زیان خود را وزن می‌کردند، تحت فشار مردم و سازمان‌های مشابه دید خود را اندکی به فراتر از منافع صرف سازمان انداختند. دیگر به‌وضوح مشخص است که اعمال سازمان‌ها بر محیط

بیرونی تأثیر بسزایی خواهد داشت و نمی‌توان سود و زیان ناشی از سازمان‌ها بر جامعه را نادیده گرفت. جهت مسئولیت اجتماعی در امتداد فواید اجتماع است. لذا تلاش بر این بوده است که سود و زیان سازمان‌ها به‌گونه‌ای باشد که مردم هزینه اضافی متحمل نشوند. منظور از مسئولیت اجتماعی این است که سازمان‌ها تأثیر عمده‌ای بر سیستم اجتماعی دارند؛ لذا چگونگی فعالیت‌های آنها باید به‌گونه‌ای باشد که در اثر آن زیانی به جامعه نرسد و در صورت رسیدن زیان، سازمان‌های مربوط ملزم به جبران آن باشند. به عبارت دیگر، سازمان‌ها نباید خود را مستقل از محیط بیرونی خود بدانند؛ بلکه باید خود را جزئی از یک کل، یعنی محیط بیرونی و اجتماع بدانند و باید اهداف و فعالیت‌های آنها در راستای آرمان‌های اجتماعی و رفاه و آسایش جامعه باشد (گابریل و همکاران، ۲۰۱۶). همچنین باید گفت همه مدیران باید به کارهایی دست بزنند که مورد قبول جامعه و منطبق با ارزش‌های آن باشد. سازمان‌هایی که نمی‌توانند خود را با این مهم تطبیق دهند، موفق نخواهند بود. پیتز دراکر یکی از برجسته‌ترین صاحب‌نظران مدیریت در این باره می‌گوید: «سازمان‌های خصوصی به‌منظور حفظ مشروعیت خود و بقا در محیط باید قبول کنند که نقش و وظیفه عمومی و اجتماعی نیز دارند. این نقش اجتماعی از این اصل پذیرفته‌شده نشأت گرفته که هر فردی مسئول رفتار خود است و چنانچه از طرف وی، خواه به‌طور عمد یا غیرعمد، صدمه‌ای به دیگران وارد شود، باید پاسخ‌گو باشد. سازمان‌ها نیز از این مقوله مستثنا نیستند و باید پاسخ‌گوی تأثیرات اجتماعی نامطلوب خود باشند (وفایی یگانه و قربانی، ۱۳۹۴).

۲-۴. پیشینه تجربی

دانش و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با سرمایه فکری و مدیریت دانش در بیمه ایران پرداختند. نوع تحقیق کاربردی و روش پیمایشی با رویکرد تحلیلی است. تحلیل نتایج آزمون معادلات ساختاری بیانگر تأیید فرضیه‌های اصلی تحقیق است؛ یعنی به‌طور کلی، بین سرمایه اجتماعی با سرمایه فکری و مدیریت دانش رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، تحلیل نتایج رگرسیون خطی چندگانه نشان داد که فرضیه‌های تحقیق مورد تأیید است. به عبارت دیگر، بین ابعاد سرمایه اجتماعی (بعد رابطه‌ای، بعد شناختی و بعد ساختاری) با سرمایه فکری و مدیریت دانش رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

مالمیر و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی به بررسی شناسایی تأثیر نوآوری از طریق مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی (سازمان تأمین اجتماعی اراک) پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که نوآوری بر مسئولیت اجتماعی تأثیر مثبت دارد، مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی تأثیر مثبت دارد، نوآوری بر عملکرد مالی تأثیر مثبت دارد، و نوآوری از طریق مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی تأثیر مثبت دارد.

نسیمی و زارع (۱۳۹۹) در تحقیقی به بررسی رابطه حمایت از مسئولیت اجتماعی سازمان و عملکرد شغلی کارکنان پرداختند. نتایج حاصل نشان داده است که مسئولیت اجتماعی سازمان از طریق مشتری‌مداری و شناسایی سازمانی رابطه مثبتی با عملکرد شغلی کارکنان دارد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود از طریق تدوین برنامه‌های جامع عملیاتی سعی در توسعه و توجه به مفهوم مسئولیت اجتماعی در سطوح مختلف و نگاه ویژه به مشتریان سازمان در سطح کلان شود تا در مجموع، عملکرد شغلی کارکنان بیش از پیش ارتقاء یابد.

جامعی و نجفی (۱۳۹۸) به بررسی رابطه میان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت و حق الزحمه حسابرسی پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت و حق الزحمه حسابرسی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج نشان داد که مالکیت دولتی تأثیر منفی و معناداری بر رابطه بین افشای مسئولیت اجتماعی و حق الزحمه حسابرسی دارد. از آنجا که مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت یک مفهوم تازه است و با فقدان یک چارچوب قانونی برای آن مواجهیم، تلاش حسابرسی بیشتر مورد نیاز است که منجر به افزایش حق الزحمه حسابرسی می‌شود. همچنین، شرکت‌هایی که مالکیت دولتی بیشتری دارند، به دلیل استفاده کمتر از افشای مسئولیت اجتماعی، تلاش و ریسک حسابرس کمتر خواهد بود که منجر به کاهش حق الزحمه حسابرسی می‌شود.

شراعی و همکاران (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان «طراحی مدل توسعه پایدار شرکتی: تبیین نقش مسئولیت اجتماعی شرکتی، حاکمیت شرکتی، و خلق ارزش مشترک» انجام دادند. نتایج حاکی از آن بود که مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی با شدت ۶۹ درصد و خلق ارزش مشترک با شدت ۶۳ درصد بر توسعه پایداری شرکت‌ها تأثیرگذار است و حاکمیت شرکتی نیز باعث بهبود رابطه مسئولیت‌پذیری شرکتی و خلق ارزش مشترک برای ذی‌نفعان می‌شود. همچنین، با شدت ۲۷ درصد به صورت غیرمستقیم بر توسعه پایداری شرکت‌ها تأثیرگذار است.

چئنگ و اوگونی (۲۰۲۰) در تحقیقی به بررسی رابطه میان سرمایه فکری، مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی در صنایع غذایی آسیای شرقی پرداختند. نتایج نشان داد که هم سرمایه فکری و هم مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی تأثیر مستقیم دارد.

ملسا و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی به بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی بر رابطه بین سرمایه فکری و عملکرد مالی پرداختند. نتایج نشان داد که سرمایه فکری باعث افزایش عملکرد مالی می‌شود. همچنین، وجود مسئولیت‌پذیری اجتماعی بالا موجب افزایش شدت رابطه فوق می‌شود.

لئو و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی به بررسی تأثیر ابعاد مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی مؤسسات غیرتولیدی چهار کشور در حال توسعه آسیا پرداختند. برای بررسی و ارزیابی داده‌ها جامعه آماری این تحقیق، کارکنان مؤسسات غیرتولیدی نظیر صنعت هتلداری به تعداد ۳۴۰ نفر برای بازه زمانی ۲۰۱۷ است. نتایج نشان داد تأکید اهمیت مسئولیت اجتماعی باعث افزایش و بهبود عملکرد مالی و همچنین ارزش آفرینی می‌شود.

کاپوری و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی به بررسی تأثیر تنوع جنسیت بر رابطه بین جبهه‌گیری مدیریت و افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های انگلستان پرداختند. نتایج نشان داد که بین جبهه‌گیری مدیریتی و افشای مسئولیت اجتماعی رابطه معکوس وجود دارد؛ ولی وجود عضو زن در هیئت‌مدیره باعث کاهش رفتار جبهه‌گیری مدیریتی شده و نهایتاً منجر به افزایش مسئولیت اجتماعی شرکت می‌شود.

جوزف و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی به بررسی رابطه بین جبهه‌گیری مدیریتی و افشای مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های آمریکایی پرداختند. بر اساس روش داده‌های پانلی و تجزیه و تحلیل رگرسیون خطی چندمتغیره، یافته‌های تحقیق نشان داد که جبهه‌گیری مدیریتی باعث کاهش سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت می‌شود.

۳. روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر رویکرد انجام تحقیق از نوع خردگرایانه، از بعد هدف از نوع تحقیقات کاربردی، از نظر ماهیت تحقیق از نوع تحقیقات مروری، از حیث ماهیت داده‌ها از نوع تحقیقات کمی، از لحاظ روش شناخت تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی همبستگی، از بعد نوع استدلال از انواع قیاسی و استقرایی، از نظر زمان جزو تحقیقات گذشته‌نگر، از بعد طول مدت‌زمان انجام تحقیق از نوع تحقیقات مقطعی، و از لحاظ روش جمع‌آوری اطلاعات از نوع تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی (اسنادکاوی) و همچنین، از حیث روش تحلیل داده‌ها از نوع تحقیقات تحلیل محتوا مبتنی بر روش‌های آماری است.

۴. متغیرهای تحقیق

۴-۱. متغیر مستقل

۴-۱-۱. سرمایه فکری

متغیر مستقل اول سرمایه فکری است که برای اندازه‌گیری این متغیر از پرسشنامه ارزیابی سرمایه فکری (جدول ۱) که توسط بونتیس (۱۹۹۸) ساخته شده و دارای ۲۳ سؤال بسته پاسخ است، همراه با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و خیلی زیاد = ۵)

بررسی می‌شود. این سازه دارای سه مؤلفه سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری است که سرمایه انسانی می‌تواند به‌عنوان توانایی جمعی سازمان برای استخراج بهترین راه‌حل از طریق دانش افرادش توصیف شود. سرمایه ساختاری می‌تواند به‌عنوان توانایی سازمانی در برآوردن تقاضا و نیازمندی بازار ملاحظه شود. سرانجام، سرمایه مشتری به رضایت و وفاداری کاربر نهایی در قبال سازمان اشاره دارد.

جدول ۱. پرسشنامه ارزیابی سرمایه فکری

شماره سؤال	تعداد سؤال	ابعاد سرمایه فکری
۱ الی ۷	۶	سرمایه انسانی
۸ الی ۱۵	۸	سرمایه ساختاری
۱۶ الی ۲۳	۸	سرمایه مشتری
۲۳		مجموع سؤالات

پایایی این پرسشنامه در تحقیق دانش و همکاران (۱۳۹۹)، ۰/۸۱ با استفاده از آلفای کرونباخ به دست آمده است که حاکی از پایایی مناسب پرسشنامه است. لازم به ذکر است که برای سنجش سازگاری درونی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده می‌شود. به این ترتیب، با افزایش میزان سازگاری درونی پرسشنامه ضریب آلفا نیز افزایش می‌یابد؛ به این معنی که اگر گویه‌ها بیشترین ارتباط را با هدف موردبررسی (متغیر مربوط به فرضیات تحقیق) داشته باشند، این ضریب بزرگ می‌شود. در بررسی پرسشنامه‌های مرتبط با تحقیقات آماری از معیاری به‌منظور سنجش اعتبار پاسخ‌های ارائه‌شده در گویه‌ها (هر پرسش در پرسشنامه) استفاده می‌شود. این آزمون با استفاده از نرم‌افزار SPSS قابل سنجش است و مقدار بالای ۷۰ درصد قابل قبول است و روایی پرسشنامه را تأیید می‌کند.

۴-۱-۲. مسئولیت اجتماعی

دومین متغیر مستقل مسئولیت اجتماعی است که برای اندازه‌گیری این متغیر از پرسشنامه مسئولیت اجتماعی (جدول ۲) برگرفته‌شده از تحقیق کارول (۱۹۹۱) استفاده می‌شود که دارای ۱۸ سؤال بسته پاسخ است و با مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و خیلی زیاد = ۵) موردبررسی قرار می‌گیرد. این پرسشنامه شامل سه مؤلفه مسئولیت اخلاقی، مسئولیت بشردوستانه و مسئولیت اقتصادی است.

جدول ۲. پرسشنامه مسئولیت اجتماعی

شماره سؤالات	تعداد گویه‌ها	ابعاد (عامل‌ها)
۱ تا ۶	۶	مسئولیت اقتصادی
۷ تا ۱۴	۸	مسئولیت اخلاقی
۱۵ تا ۱۸	۴	مسئولیت بشردوستانه
۱ تا ۱۸	۱۸	مسئولیت اجتماعی

پایایی این پرسشنامه در تحقیق اسماعیلیپور و همکاران (۱۳۹۶) ضریب آلفای کرون باخ بالای ۷۰ درصد برای تمامی ابعاد مسئولیت اجتماعی است که نشانگر پایایی مناسب پرسشنامه فوق است. لازم به ذکر است که برای سنجش سازگاری درونی پرسشنامه از آلفای کرون باخ استفاده می‌شود. به این ترتیب، با افزایش میزان سازگاری درونی پرسشنامه ضریب آلفا نیز افزایش می‌یابد؛ به این معنی که اگر گویه‌ها بیشترین ارتباط را با هدف مورد بررسی (متغیر مربوط به فرضیات تحقیق) داشته باشند، این ضریب بزرگ می‌شود. در بررسی پرسشنامه‌های مرتبط با تحقیقات آماری از معیاری به‌منظور سنجش اعتبار پاسخ‌های ارائه‌شده در گویه‌ها (هر پرسش در پرسشنامه) استفاده می‌شود این آزمون با استفاده از نرم‌افزار SPSS قابل سنجش است و مقدار بالای ۷۰ درصد قابل قبول است و روایی پرسشنامه را تأیید می‌کند.

۴-۲. متغیر وابسته

۴-۲-۱. عملکرد مالی

منظور از بررسی میزان اعمال مدیریت ارزش، کنترل ریسک و کنترل هزینه سازمان در راستای بهبود عملکرد مالی است. برای این منظور از پرسشنامه ۱۴ سؤال ارائه‌شده توسط سمیعزاده (۱۳۸۷) استفاده می‌شود. این پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت (کاملاً مخالفم، ۱؛ مخالفم، ۲؛ نه موافقم مخالف، ۳؛ موافقم، ۴؛ کاملاً موافقم، ۵) است که در تحقیقاتی همچون مهدوی‌خو و همکاران (۱۳۹۴) استفاده شده است و نیز آلفای کرون باخ به دست آمده در تحقیق مهدوی‌خو و همکاران (۱۳۹۴) بیش از ۷۰ درصد است که حاکی از پایایی مناسب پرسشنامه است. لازم به ذکر است که برای سنجش سازگاری درونی پرسشنامه از آلفای کرون باخ استفاده می‌شود. به این ترتیب، با افزایش میزان سازگاری درونی پرسشنامه، ضریب آلفا نیز افزایش می‌یابد؛ به این معنی که اگر گویه‌ها بیشترین ارتباط را با هدف مورد بررسی (متغیر مربوط به فرضیات تحقیق) داشته باشند، این ضریب بزرگ می‌شود. در بررسی پرسشنامه‌های مرتبط با تحقیقات آماری از معیاری به‌منظور سنجش اعتبار پاسخ‌های ارائه‌شده در گویه‌ها (هر پرسش در پرسشنامه) استفاده می‌شود. این آزمون با استفاده از نرم‌افزار

SPSS قابل‌سنجش است، مقدار بالای ۷۰ درصد قابل‌قبول است و روایی پرسشنامه را تأیید می‌کند.

۵. فرضیه‌های پژوهش

۵-۱. فرضیه‌های اصلی

۵-۱-۱. بین سرمایه‌فکری و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۱-۲. بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲. فرضیه‌های فرعی

۵-۲-۱. بین سرمایه‌انسانی و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲-۲. بین سرمایه‌ساختاری و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲-۳. بین سرمایه‌مشتری و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲-۴. بین مسئولیت اقتصادی و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲-۵. بین مسئولیت اخلاقی و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۵-۲-۶. بین مسئولیت بشردوستانه و عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

۶. دوره‌آزمون، جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه کارکنان شاغل در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل است. همچنین، بازه زمانی مدنظر در این تحقیق اطلاعات مربوط به سال ۱۴۰۰ است. نمونه‌گیری به روش غیرتصادفی سهمیه‌ای است و برای تعیین حجم نمونه از مدل کوکران استفاده شد. در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات مقدماتی و تدوین چارچوب نظری و پیشینه تحقیق به صورت کتابخانه‌ای و با استفاده از مقالات و مطالب موجود در سایتهای اینترنتی و کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و اسناد و مدارک مربوطه عمل شده و برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز برای آزمون فرضیات تحقیق به شیوه استقرایی

عمل شده است که در آن داده‌های موردنیاز از طریق توزیع پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود بدین صورت که ابتدا با نظر استاد راهنما پرسشنامه استاندارد شده تحقیق تهیه و به تعداد کل جامعه که مدنظر است پخش می‌شود و سپس، پرسشنامه‌های تکمیل شده و کامل پاسخ داده شده به عنوان نمونه نهایی تحقیق به منظور پردازش طبقه‌بندی، بررسی و جمع‌بندی می‌شود. برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها و آزمون فرضیه‌های تحقیق حاضر از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است. لازم به ذکر است که متغیرهای این تحقیق با نرم‌افزار Excel نسخه ۲۰۱۰ محاسبه و طبقه‌بندی شده و سپس از مدل یابی معادلات ساختاری برای آزمون فرضیه استفاده شده است. این روش یک فن تحلیل چند متغیری بسیار کلی و نیرومند از خانواده رگرسیون چندمتغیری و به بیان دقیق‌تر، بسط مدل خطی کلی است که به پژوهشگر امکان می‌دهد مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون را به صورت هم‌زمان مورد آزمون قرار دهند. همچنین، شایان ذکر است که جهت تجزیه و تحلیل در این تحقیق از نرم‌افزار Lisrel استفاده خواهد شد.

۷. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

۷-۱. آمار توصیفی

جدول ۳. آماره‌های توصیفی شرکت کنندگان تحقیق

متغیرهای جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۵۹
	زن	۸۱
سن	۲۰-۳۰	۶۷
	۳۱-۴۰	۱۰۲
	۴۱-۵۰	۷۱
	جمع	۲۴۰
مدرک	دیپلم	۷۲
	لیسانس	۱۸۵
	فوق لیسانس	۱۸
	جمع	۲۴۰
سابقه کار	۱-۵ سال	۲۰
	۶-۱۰ سال	۴۰
	۱۱-۱۵ سال	۶۹
	۱۶-۲۰ سال	۶۰
	۲۱-۲۵ سال	۳۹
	۲۶-۳۰ سال	۱۲
	جمع	۲۴۰
	جمع	۲۴۰

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، در مجموع نمونه‌ای به حجم ۲۴۰ نفر در این تحقیق شرکت داشتند. در بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی از نظر جنسیت ۶۴ درصد از افراد شرکت کننده در این تحقیق مرد بودند و ۳۶ درصد از نمونه مورد مطالعه را زن‌ها تشکیل می دادند. از نظر سن ۲۹/۱ درصد از شرکت کنندگان در دامنه سنی بین ۲۰ الی ۳۰ سال قرار داشتند، ۴۱/۱ درصد از افراد ۳۱ الی ۴۰ سال و ۲۹/۸ درصد ۴۱ الی ۵۰ سال سن داشتند. از نظر مدرک تحصیلی ۲۶/۲ درصد از افراد دارای مدرک دیپلم، ۶۷/۳ درصد لیسانس و ۶/۵ درصد فوق لیسانس داشتند. از نظر سابقه کار ۸/۴ درصد از افراد ۱ تا ۵ سال سابقه داشتند و ۱۸/۲ درصد ۶ تا ۱۰ سال، ۲۸/۷ درصد ۱۱ تا ۱۵ سال، ۲۳/۶ درصد ۱۶ تا ۲۰ سال، ۱۶ درصد ۲۱ تا ۲۵ سال و ۵/۱ درصد ۲۶ تا ۳۰ سال سابقه داشتند.

جدول ۴. شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و آماره Z متغیرهای تحقیق

متغیرها	میانگین و انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی	آماره Z	Sig
سرمایه انسانی	۲۲/۳ ± ۲۸/۲۱	-۰/۳۲۴	۱/۰۶۹	۱/۸۷	۰/۰۶۱
سرمایه ساختاری	۲۹/۴ ± ۷۹/۰۷	-۰/۳۵۶	۰/۷۶۷	۱/۸۷	۰/۰۲۶
سرمایه مشتری	۲۸/۴ ± ۵۷/۷۹	-۰/۷۷۶	۱/۲۹۱	۲/۱۲	۰/۰۵۱
سرمایه فکری کل	۸۰/۱۰ ± ۵۶/۹۵	-۰/۵۰۹	۱/۹۵۰	۲/۰۷۰	۰/۰۵۵
عملکرد مالی	۴۹/۷ ± ۹۲/۹۸	-۰/۷۸۶	۱/۴۰۳	۲/۰۳۴	۰/۰۵۹

همان طور که در جدول ۴ مشاهده می شود، میانگین (و انحراف معیار) سرمایه انسانی (۳/۲۱) ۲۲/۲۸، سرمایه ساختاری (۴/۰۷) ۲۹/۷۹، سرمایه مشتری (۴/۷۹) ۲۸/۵۷، سرمایه فکری کل (۱۰/۹۵) ۸۰/۵۶ و عملکرد مالی (۷/۹۸) ۴۹/۹۲ است. همچنین، نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنوف در جدول حاکی از این است که توزیع داده‌ها در متغیرهای مورد مطالعه نرمال است؛ اما در متغیر سرمایه ساختاری نرمال نیست. در خصوص معنی دار شدن آماره Z کالموگروف- اسمیرنوف می توان چنین بیان کرد که چون این شاخص آزمونی مبتنی بر تعداد نمونه‌ها است، با افزایش تعداد نمونه‌های مورد مطالعه احتمال معنی داری Z محاسبه شده بیشتر خواهد بود. لذا می توان نرمال بودن توزیع متغیرهای فوق را با توجه به پایین بودن مقدار شاخص‌های کجی و کشیدگی گزارش شده و برخلاف شاخص عددی به دست آمده با توجه به قضیه حد مرکزی توجیه کرد. در قضیه حد مرکزی نشان داده می شود که تحت شرایطی مجموع مقادیر حاصل از متغیرهای مختلف که هر کدام میانگین و پراکندگی متناهی دارند، با افزایش تعداد متغیرها دارای توزیعی بسیار نزدیک به توزیع طبیعی خواهند بود (مصرآبادی، ۱۳۹۵). برای بررسی استقلال باقیمانده از آماره دوربین واتسون استفاده شد که مقدار آن برای عملکرد مالی ۱/۵۵۴ بود و این نتیجه نشان می دهد که پیش فرض استقلال باقیمانده‌ها رعایت شده است.

جدول ۵. شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و آماره Z متغیرهای تحقیق

متغیرها	میانگین و انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی	آماره Z	Sig
مسئولیت اقتصادی	۲۰/۴ ± ۷۷/۱۶	-۰/۷۰۸	۰/۳۸۷	۱/۵۲	۰/۰۷۱
مسئولیت اخلاقی	۲۷/۳ ± ۹۴/۷۲	-۰/۹۶۷	۰/۱۴۴	۱/۰۴۰	۰/۰۶۶
مسئولیت بشردوستانه	۱۴/۱ ± ۰۵/۷۵	-۰/۶۸۲	-۰/۰۹۳	۲/۷۲	۰/۰۵۱
مسئولیت اجتماعی کل	۶۲/۷ ± ۷۷/۱۵	-۰/۶۶۸	۰/۱۹۶	۱/۰۱۰	۰/۰۸۵
عملکرد مالی	۴۹/۷ ± ۹۲/۹۸	-۰/۷۸۶	۱/۴۰۳	۲/۰۳۴	۰/۰۵۹

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، میانگین (و انحراف معیار) مسئولیت اقتصادی ۲۰/۷۷ (۴/۱۶)، مسئولیت اخلاقی ۲۷/۹۴ (۳/۷۲)، مسئولیت بشردوستانه ۱۴/۰۵ (۱/۷۵)، مسئولیت اجتماعی کل ۶۲/۷۷ (۷/۱۵) و عملکرد مالی ۴۹/۹۲ (۷/۹۸) است. همچنین، نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنف در جدول حاکی از این است که توزیع داده‌ها در متغیرهای مورد مطالعه نرمال است. در قضیه حد مرکزی نشان داده می‌شود که تحت شرایطی، مجموع مقادیر حاصل از متغیرهای مختلف که هر کدام میانگین و پراکندگی متناهی دارند، با افزایش تعداد متغیرها، دارای توزیعی بسیار نزدیک به توزیع طبیعی خواهند بود (مصراآبادی، ۱۳۹۵). برای بررسی استقلال باقیمانده از آماره دوربین واتسون استفاده شد که مقدار آن برای عملکرد مالی ۱/۷۳۱ بود و این نتیجه نشان می‌دهد که پیش‌فرض استقلال باقیمانده‌ها رعایت شده است.

جدول ۶. ماتریس همبستگی پیرسون برای متغیرهای عملکرد مالی و مؤلفه‌های سرمایه‌فکری

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
۱- سرمایه انسانی	۱				
۲- سرمایه ساختاری	۰/۶۹۹**	۱			
۳- سرمایه مشتری	۰/۸۶۴**	۰/۶۲۲**	۱		
۴- سرمایه فکری کل	۰/۸۳۶**	۰/۹۲۶**	۰/۹۱۷**	۱	
۵- عملکرد مالی	۰/۶۸۱**	۰/۷۷۶**	۰/۸۶۴**	۰/۸۷۴**	۱

** $P < ۰/۰۱$

همان‌طور که در جدول ۶ ملاحظه می‌شود، بین عملکرد مالی و سرمایه انسانی ($R = ۰/۶۸۱$)، ساختاری ($R = ۰/۷۷۶$)، مشتری ($R = ۰/۸۶۴$)، و سرمایه فکری ($R = ۰/۸۷۴$) همبستگی مثبت معنی‌داری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$).

جدول ۷. ماتریس همبستگی پیرسون برای متغیرهای عملکرد مالی و مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
۱- مسئولیت اقتصادی	۱				
۲- مسئولیت اخلاقی	۰/۳۵۷**	۱			
۳- مسئولیت بشردوستانه	۰/۳۷۴**	۰/۱۲۷**	۱		
۴- مسئولیت اجتماعی کل	۰/۸۴۹**	۰/۷۵۰**	۰/۵۲۳**	۱	
۵- عملکرد مالی	۰/۶۸۱**	۰/۷۷۶**	۰/۸۶۴**	۰/۸۷۴**	۱

همان‌طور که در جدول ۷ ملاحظه می‌شود، بین عملکرد مالی و مسئولیت اقتصادی ($R=0/825$)، اخلاقی ($R=0/227$)، بشردوستانه ($R=0/277$)، و مسئولیت اجتماعی کل ($R=0/874$) همبستگی مثبت معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/01$).

۲-۷. تجزیه و تحلیل استنباطی داده‌های آماری

در این تحقیق برای تأیید ابعاد متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق از فن تحلیل عاملی تأییدی (CFA) و با استناد به روایی سازه‌ای استفاده شده است. روایی سازه‌ای و ارزیابی آن به موضوع ساختار و دارایی‌های نظری سازه و انعکاس تجربی آن در وسیله اندازه‌گیری و داده‌های حاصله می‌پردازد. روایی سازه‌ای دلالت بر شواهد تجربی برای قضاوت در مورد اینکه آیا آنچه موردسنجش قرار می‌گیرد (شوماخر و لومکس، ۱۳۸۸) واقعاً سنجش همان چیزی است که قصد سنجش آن را دارد، مبتنی است. برای تأیید روایی سازه‌ای با استفاده از نرم‌افزار لیزرل ۸/۸ و تحلیل عاملی تأییدی؛ عامل‌های هر دو گروه متغیرهای برون‌زا و درون‌زا در قالب اشکال و جداول آمده است. دستیابی به روایی سازه به ارزیابی عملی صحت ابزار اندازه‌گیری می‌پردازد که در این مطالعه روایی سازه‌ای مبتنی بر تحلیل عاملی تأییدی برای سازه‌های عملکرد مالی، مسئولیت اجتماعی و سرمایه فکری مطابق با عامل‌های شناسایی شده در ادبیات تحقیق بوده است.

۱-۲-۷. روایی سازه‌ای عملکرد مالی

برای اینکه سنجش‌های ارزیابی هر سازه فقط به همان سازه (برای ارزیابی روایی سازه‌ای) مرتبط باشد، از تحلیل عاملی تأییدی (CFA) استفاده شده است تا انطباق میان سازه‌ها با چارچوب نظری از پیش تعیین‌شده مشخص شود. چون برخلاف تحلیل عاملی اکتشافی که در آن ارزیابی سطح قابل‌قبول بارهای عاملی به قضاوت تحقیق‌گر بستگی دارد، در تحلیل عاملی تأییدی شاخص‌های

متعدد درست‌نمایی مدل می‌تواند روایی مدل ارزیابی را در تک‌بعدی بودن به‌خوبی مشخص کنند. بنابراین برای ارزیابی تک‌بعدی بودن از تحلیل عاملی تأییدی بهره می‌گیریم. بر اساس مدل مفهومی اولیه، عملکرد مالی با ۱۴ آیت‌م به‌عنوان متغیرهای مشاهده‌پذیر ارزیابی شدند و نتایج شاخص‌های ارزیابی مدل اندازه‌گیری نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای ارزیابی روایی سازه‌ای در مرتبه اول مستلزم تحلیل عاملی مرتبه دوم برای رسیدن به مدل مناسب بوده است؛ بر اساس معیار شاخص برازش کای‌اسکوئر (X^2) که عمده‌ترین شاخص برای برازش مدل است، نتیجه ارزیابی در مدل برای این شاخص، در صورت غیرمعنادار بودن دارای برازش خوب خواهد بود (جورسکاگ و سوربوم، ۱۹۹۵). همچنین، سطح شاخص کای‌اسکوئر یا X^2 و نسبت کای‌اسکور نرمال شده به درجه آزادی (X^2/df) معادل ارزش عددی برابر با $2/47$ است که بر اساس قواعد حاکم برای این شاخص چنانچه این نسبت در بین مقادیر عددی ۱ تا ۵ واقع شده باشد، می‌توان مدعی شد که مدل برازش مناسبی به داده‌ها ارائه می‌کند و مدل بیشترین مطابقت را با داده‌ها دارد و همچنین، مطابق با مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) که مقادیر نزدیک به صفر مبنای ارزیابی مناسب مدل است، درحالی که در مدل اولیه روایی سازه‌ای عملکرد مالی دارای $0/09$ هست.

شاخص برازش ترقی (IFI) برازش مناسب این مدل را نشان می‌دهد که مقادیر نزدیک به عدد یک است. به عبارتی، نتایج به‌دست‌آمده در مدل اندازه‌گیری تحلیل عاملی مرتبه دوم میزان شاخص برازش نرمال شده را به مقدار ۹۵ درصد نشان می‌دهد که حکایت از برازش مناسب مدل از منظر این شاخص دارد.

شاخص برازش نرمال بودن (NFI) مدل نیز که بین صفر و یک در نوسان است و مقادیر بزرگ‌تر و نزدیک به یک حاکی از برازش مناسب مدل است، با مقدار $0/97$ مهر تأییدی بر برازش مناسب مدل دارد. نتایج ارزیابی شاخص نیکویی برازش مدل (GFI) که برای ارزیابی نیکویی برازش مدل به داده‌های مشاهده‌شده‌ای که بر اساس کمیت X^2 محاسبه شده مراجعه می‌کند و مقادیری را که به عدد یک نزدیک باشد موردقبول و برازش مدل نشان می‌دهد؛ این شاخص نیز مثل سایر شاخص‌های نیکویی برازش بین صفر و یک متغیر است و مقدار عددی $0/94$ حکایت از برازش مناسب مدل دارد. همچنین، شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI) نیز که بین صفر و یک در نوسان است برای تعدیل وزن GFI مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ یعنی میزان شاخص نیکویی برازش مدل در رابطه با حجم نمونه و درجات آزادی مدل را تعدیل می‌کند (قاضی طباطبایی، ۱۳۷۴) که مقدار این شاخص نیز بالای ۹۰ درصد و مبین برازش مناسب مدل است.

در نتیجه اینکه، باتوجه به سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده که در مدل بزرگ‌تر از $0/05$ هست و همچنین، سطح شاخص کای‌اسکوئر یا X^2 و نسبت کای‌اسکور نرمال شده به درجه آزادی (X^2/df)

معادل ارزش عددی برابر با ۲/۴۷ است که بر اساس قواعد حاکم برای این شاخص، چنانچه این نسبت بین مقادیر عددی ۱ تا ۵ واقع شده باشد، می توان مدعی شد که مدل برازش مناسبی به داده‌ها ارائه می کند و مدل بیشترین مطابقت را با داده‌ها دارد و در این مدل، چنین نتایجی به دست آمده است و مطابق با مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) که مقادیر پایین ۱۰ درصد مبنای ارزیابی مناسب مدل است که برازش خوب مدل را نشان می دهد. شاخص برازش تطبیقی، برازش مدل موجود را با مدل صفری مقایسه می کند که در آن فرض شده است متغیرهای پنهان با یکدیگر ناهمبسته‌اند. در این روش به لحاظ معنا CFI مشابه NFI است که برای حجم نمونه اصلاح شده محاسبه می شود و مقدار نزدیک به ۱ برازش بسیار خوب را نشان می دهد که در این مطالعه مقدار عددی این شاخص با میزان ۰/۹۶ نشان از برازش خوب مدل دارد. شاخص های نیکویی برازش مدل اندازه گیری برای عملکرد مالی ابعاد آن در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. شاخص های نیکویی برازش مدل اندازه گیری عملکرد مالی

شاخص های نیکویی برازش	اختصار	ارزش	برازش قابل قبول
شاخص نیکویی برازش مدل ^۱	GFI	۰/۹۴	GFI > ۹۰٪
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده ^۲	AGFI	۰/۹۱	AGFI > ۹۰٪
شاخص برازش نرمال شده ^۳	NFI	۰/۹۵	NFI > ۹۰٪
شاخص برازش ترقی ^۴	IFI	۰/۹۷	NNFI > ۹۰٪
شاخص متوسط میانگین باقی مانده ^۵	RMSEA	۰/۰۶	RMSEA < ۱۰٪
شاخص برازش تطبیقی ^۶	CFI	۰/۹۶	CFI > ۹۰٪
سطح تحت پوشش کای اسکور	X ²	۰/۱۰	بزرگ تر از ۵ درصد
کای اسکور نرمال شده به درجه آزادی	CMIN/df	۲/۳۶	مقدار بین ۱ تا ۵

۲-۲-۷. روایی سازه ای مسئولیت اجتماعی و سرمایه فکری

بر اساس مدل مفهومی اولیه، مسئولیت اجتماعی تابعی از سه عامل نهفته شامل مسئولیت اقتصادی بر ۶ متغیر مشاهده پذیر، مسئولیت اخلاقی با ۸ متغیر مشاهده پذیر و مسئولیت بشردوستانه با ۴ متغیر

1. Goodness-of-Fit Index (GFI)
2. Adjusted Goodness-of-Fit Index (AGFI)
3. Normed Fit Index
4. Incremental Fit Index
5. Root Mean Square Residuals
6. Comparative Fit Index (CFI)

مشاهده‌پذیر ارزیابی شدند و سرمایه فکری تابعی سه عامل نهفته شامل سرمایه انسانی با ۷ متغیر مشاهده‌پذیر، سرمایه ساختاری با ۸ متغیر مشاهده‌پذیر و سرمایه مشتری با ۸ متغیر مشاهده‌پذیر مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج شاخص برازش هر یک از مدل‌های مربوط به متغیر مسئولیت اجتماعی و سرمایه فکری در جدول ۹ ارائه شده‌اند.

جدول ۹. شاخص‌های نیکویی برازش مدل اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی و سرمایه فکری

IFI	NFI	AGFI	GFI	RSMEA	p	X2	df	شاخص مدل
۰/۹۸	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۶	۰/۱۴	۰/۰۰۰	۵۹۹/۵۴	۲۰۳	مدل مسئولیت اجتماعی با سه متغیر مکنون
۰/۹۵	۰/۹۰	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۱۸	۰/۰۰۰	۹۹۷/۲۶	۳۱۹	مدل سرمایه فکری با سه متغیر مکنون

بررسی شاخص‌های برازش در جدول ۹ حاکی از آن است که تمام مدل‌ها معنی‌دار هستند. به عبارت دیگر، بررسی شاخص‌های دوی معنادار نشان تأیید معنی‌داری مدل‌هاست؛ اما از آنجایی که متکی شدن به این شاخص اغماضانه است، برای بررسی بیشتر از شاخص‌های دیگر می‌توان استفاده کرد. یکی از شاخص‌های برازش مدل شاخص RMSEA است که برای مدل مسئولیت اجتماعی برابر ۰/۱۴ و برای مدل سرمایه فکری ۰/۱۸ است. بنابراین از آنجایی که این مقادیر مابین ۱ تا ۵ درصد قرار گرفته‌اند، می‌توان استنباط کرد که مدل‌ها از برازش مناسبی برخوردارند. همچنین، بررسی شاخص‌های IFI، NFI، AGFI، GFI حاکی از مهر تأیید دیگری برای برازش مدل است. این شاخص‌ها برای مدل‌های خوب بالای ۰/۹۰ است؛ بنابراین تمام مقادیر به دست آمده این شاخص‌ها با توجه به نوع مدل بالاتر از ۰/۹۰ است و مدل‌های تحقیق دارای برازش خوبی هستند.

۸. آزمون فرضیه‌های تحقیق

پس از انجام تحلیل عامل تأییدی و شناخت متغیرهای مکنون، در این قسمت با انجام تحلیل‌های مناسب به آزمون فرضیات تحقیق خواهیم پرداخت. برای آزمون فرضیات از مدل معادلات ساختاری با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری LISREL استفاده شده است.

فرضیه اصلی

همان‌طور که در شکل ۱ ملاحظه می‌شود، تعداد متغیرهای نهفته مستقل دو مورد و تعداد متغیر

نهفته وابسته یک مورد هست. شاخص‌های نیکویی برازش کلی مدل حاکی از برازش خوب مدل با داده‌های تحقیق است. مقدار $\chi^2=261/92$ با درجه آزادی (df=150) حاکی از معنی‌داری مدل است. معیارهای IFI، NFI، AGFI، GFI، RMSEA به ترتیب ۰/۰۲۰، ۰/۹۳، ۰/۹۱، ۰/۹۴ و ۰/۹۶ هست که همگی حاکی از برازش مطلوب مدل با داده‌هاست.

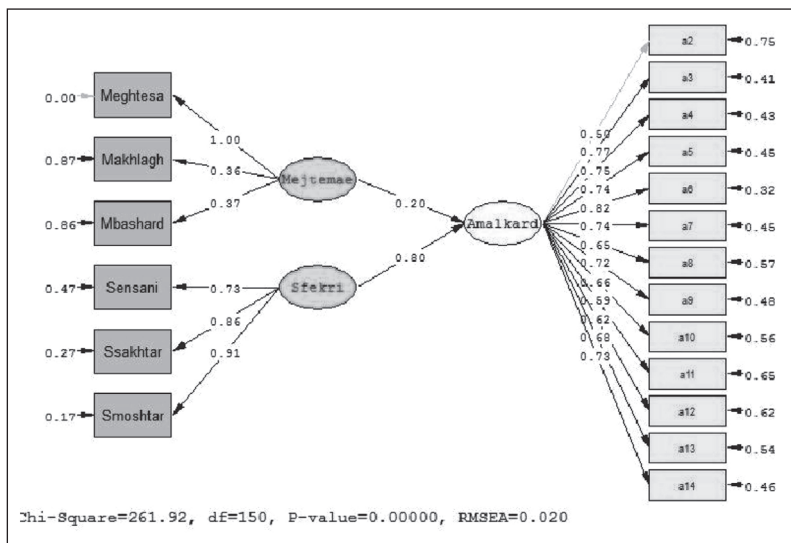
بررسی ضرایب مسیر و مقادیر استاندارد شده آنها و همچنین، کمیت‌های T مربوط به آنها (جدول ۱۰) نشان داد که اثر مستقیم مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی بر عملکرد مالی معنی‌دار است. لازم به ذکر است که کمیت T برابر ۱/۹۶ و بالاتر معنی‌دار است. ضرایب مسیر استاندارد شده و کمیت‌های T مربوط به آنها در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. برآوردها و مشخصات کلی مدل

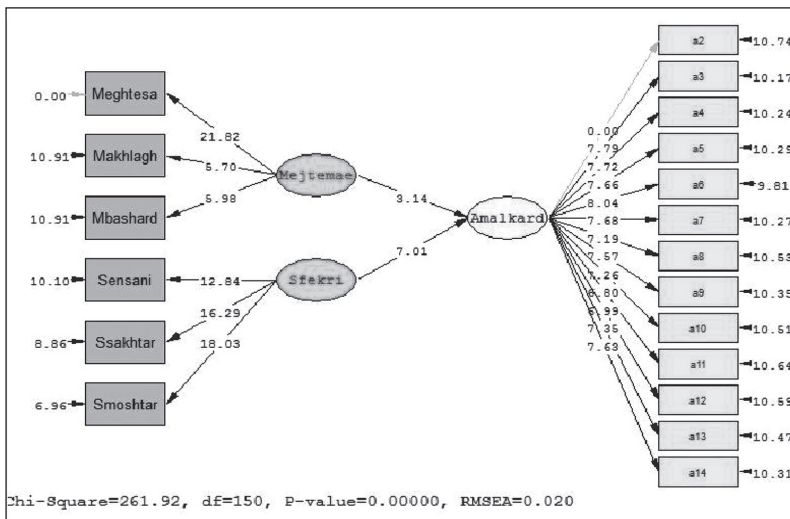
مسیر	برآورد استاندارد	کمیت T
γ1	۰/۲۰	۳/۱۴
γ2	۰/۸۰	۷/۰۱

بررسی نتایج جدول ۱۰ حاکی از آن است که ضرایب گاما نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی (γ1) ۰/۲۰ درصد و سرمایه فکری (γ2) ۰/۸۰ درصد توانسته است به صورت مستقیم بر روی عملکرد مالی تأثیر بگذارد.

(برازش عملکرد مالی (Amalkard) بر اساس مسئولیت اجتماعی (Mejtemaee) و سرمایه فکری (Sfekri))

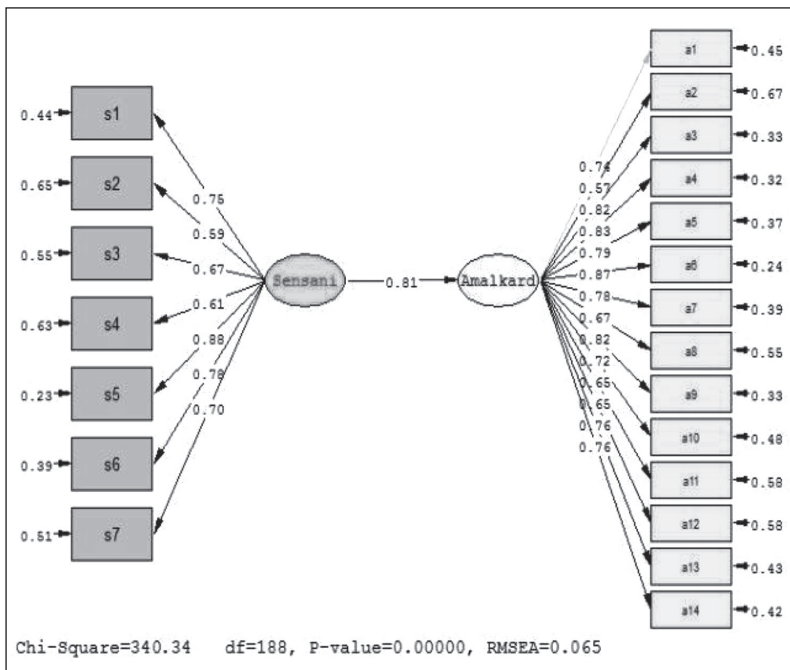

شکل ۱. مدل نهایی پس از برازش مدل نظری با داده‌ها به همراه ضرایب مسیر استاندارد شده (مدل ساختاری)

شکل ۲. مدل نهایی پس از برازش مدل نظری با داده‌ها به همراه ضرایب معناداری (مدل ساختاری)

تأثیر سرمایه انسانی (Sensani) بر عملکرد مالی (Amalkard)

شکل ۳. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

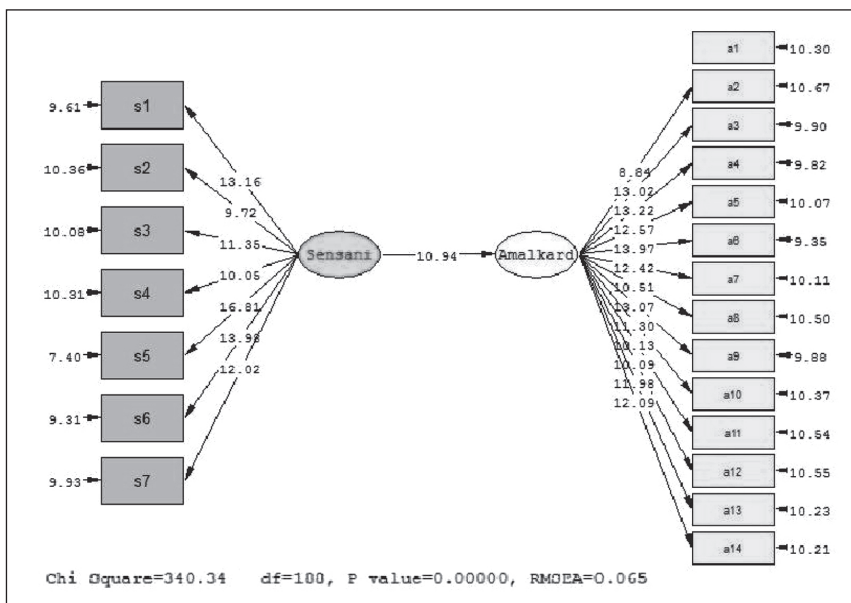
شکل ۳ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری، اولاً خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت χ^2 دو به دو به χ^2 آزادی زیر ۲ است. بنابراین میزان χ^2 دو مقدار پایین و مناسبی است. میزان $RMSEA=0.076$ ، $GFI=0.93$ ، $AGFI=0.91$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است). به عبارت دیگر، داده‌های مشاهده شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است.

Chi-square=340.34, df= 188, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.065

Goodness of fit Index (GFI)=0.93

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.91

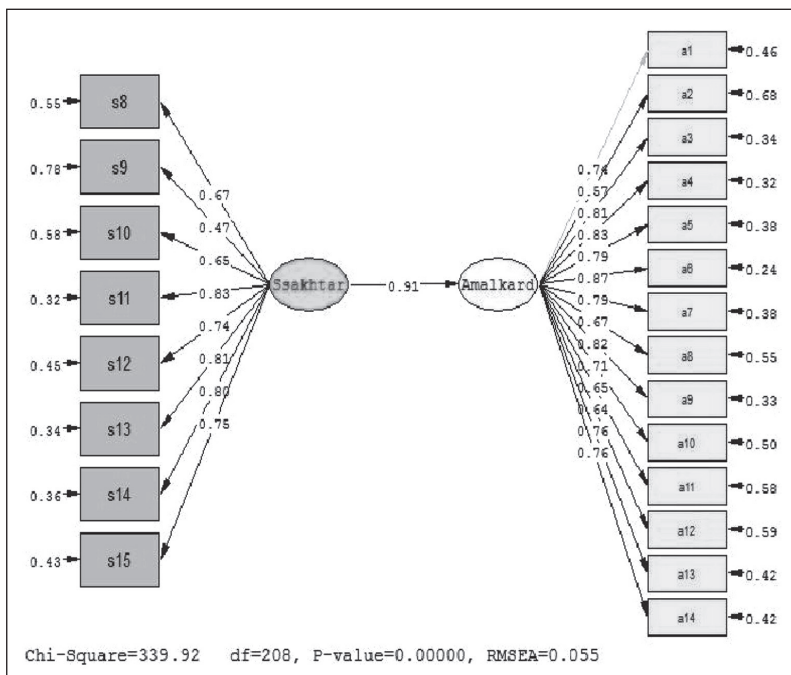
همان‌طور که در شکل ۳ مشاهده می‌شود، مقدار تأثیر سرمایه انسانی بر عملکرد مالی ۰/۸۱ است.

شکل ۴. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۴ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل سرمایه‌انسانی و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان‌طور که در شکل فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار هست.

(تأثیر سرمایه‌ساختاری (Ssakhtari) بر عملکرد مالی (Amalkard))

شکل ۵. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

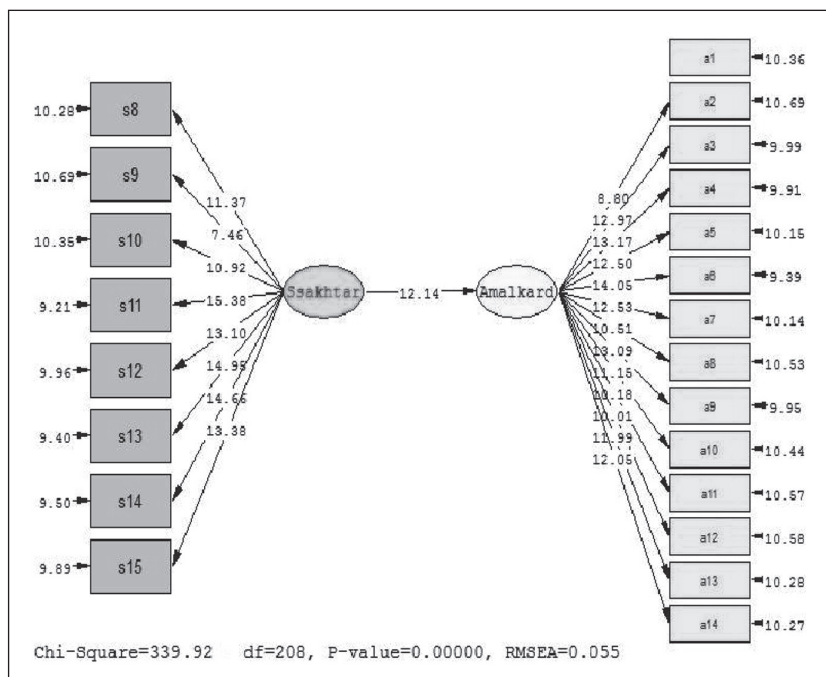
شکل ۵ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری اولاً، خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش‌یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت χ^2 دو به درجه آزادی زیر ۲ است؛ بنابراین میزان χ^2 دو مقدار پایین و مناسبی است. میزان $RMSEA=0.056$ ، $GFI=0.94$ ، $AGFI=0.92$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است). به عبارت دیگر، داده‌های مشاهده‌شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است.

Chi-square=339.92, df= 208, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.055

Goodness of fit Index (GFI)=0.94

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.92

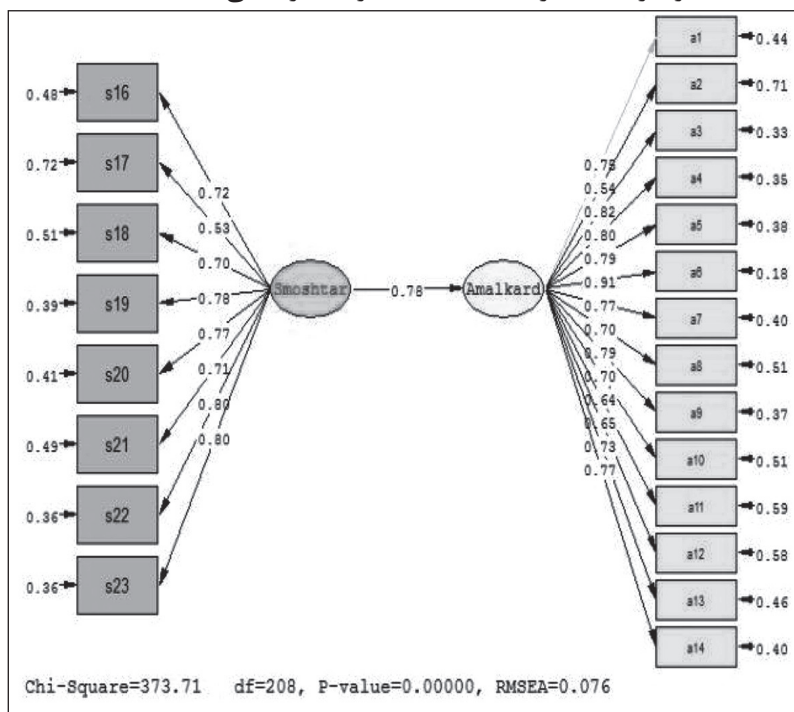
همان طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، مقدار تأثیر سرمایه‌ساختاری بر عملکرد مالی ۰/۹۱ است.

شکل ۶. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۶ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل سرمایه‌ساختاری و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار است.

تأثیر سرمایه مشتری (Smoshtari) بر عملکرد مالی (Amalkard)

شکل ۷. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

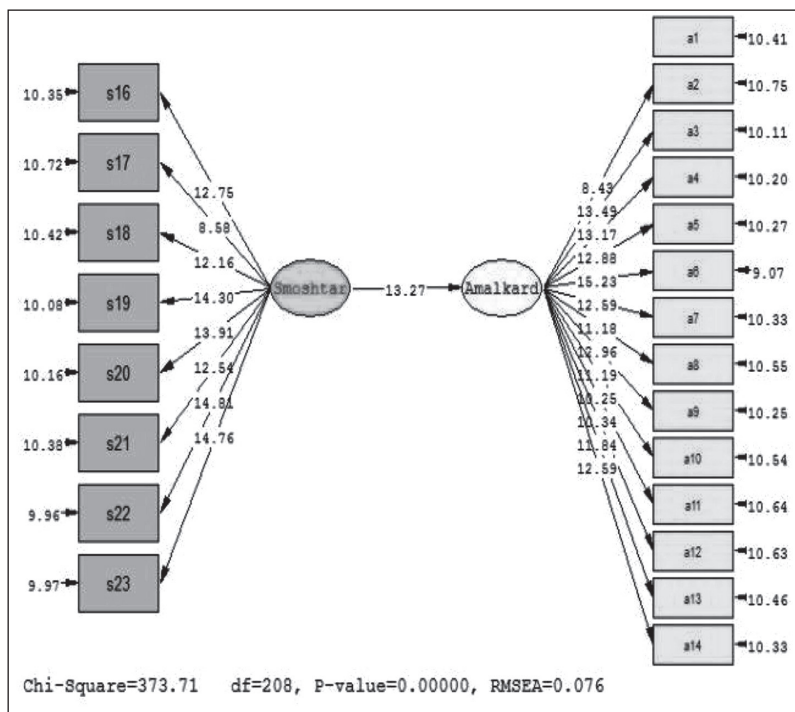
شکل ۷ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه‌های موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری اولاً، خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش‌یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت χ^2 به درجه آزادی زیر ۲ است). بنابراین میزان χ^2 دو مقدار پایین و مناسبی است. میزان $RMSEA=0.076$ ، داده‌های مشاهده‌شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است. به عبارت دیگر، $GFI=0.92, AGFI=0.90$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است.

Chi-square=373.71, df= 208, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.076

Goodness of fit Index (GFI)=0.92

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.90

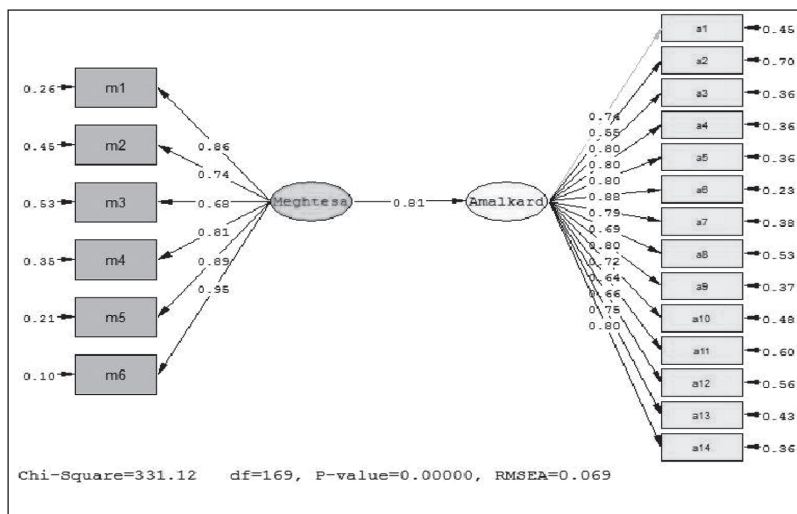
همان‌طور که در شکل ۷ مشاهده می‌شود، مقدار تأثیر سرمایه مشتری بر عملکرد مالی ۰/۷۸ است

شکل ۸. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۸ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل سرمایه‌مشتري و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار است.

تأثیر مسئولیت اقتصادی (Meghtesadi) بر عملکرد مالی (Amalkard)

شکل ۹. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

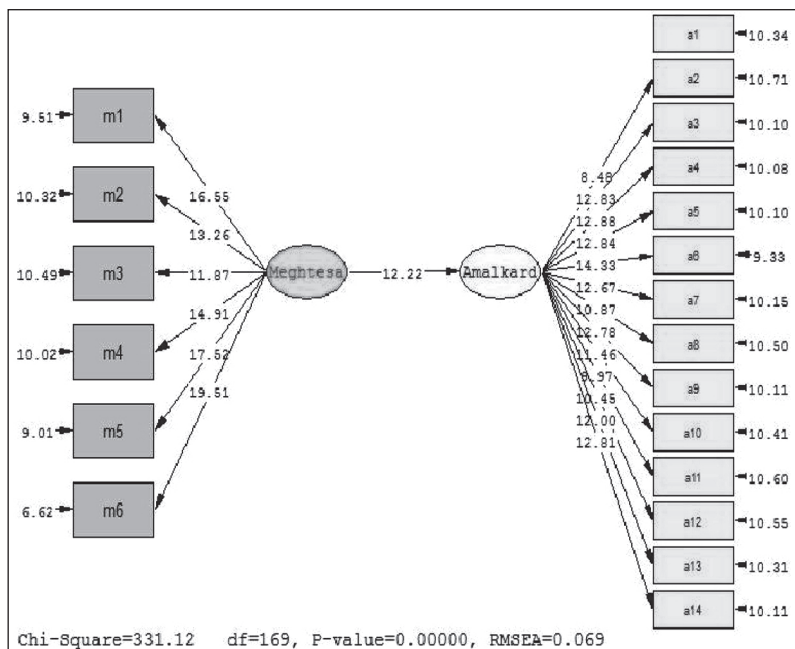
شکل ۹ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه‌های موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری اولاً، خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش‌یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت χ^2 دو به دو درجه آزادی زیر ۲ است. بنابراین میزان χ^2 دو مقدار پایین و مناسبی است. میزان $RMSEA=0.069$ ، $GFI=0.93$ ، $AGFI=0.91$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است). به عبارت دیگر، داده‌های مشاهده‌شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است.

Chi-square=331.12, df= 169, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.069

Goodness of fit Index (GFI)=0.93

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.91

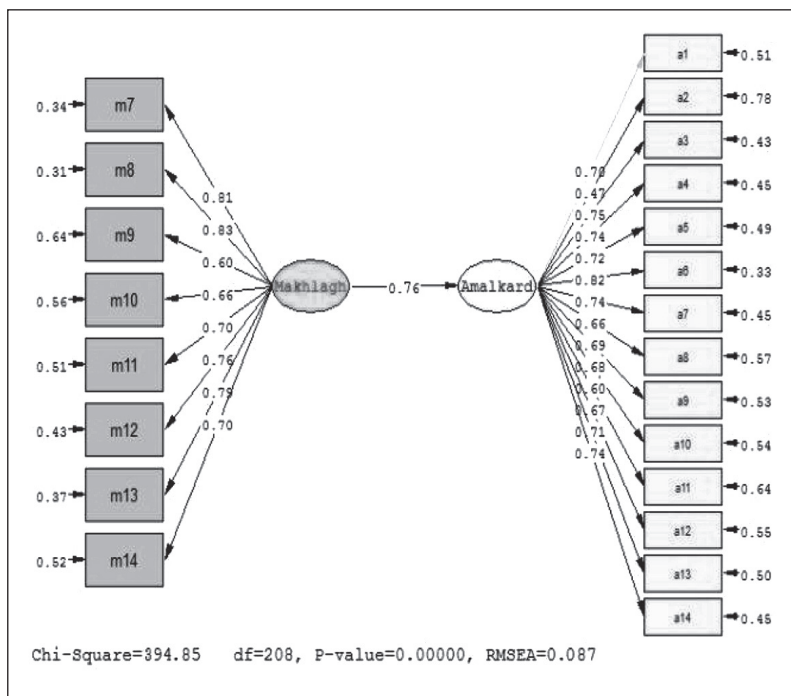
همان‌طور که در شکل ۹ مشاهده می‌شود، مقدار تأثیر مسئولیت اقتصادی بر عملکرد مالی 0.81 است.

شکل ۱۰. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۱۰ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل مسئولیت اقتصادی و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان‌طور که در شکل فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار است.

تأثیر مسئولیت اخلاقی (Makhlagh) بر عملکرد مالی (Amalkard)

شکل ۱۱. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

شکل ۱۱ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه‌های موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری اولاً خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش‌یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت خی دو به درجه آزادی زیر ۲ است؛ بنابراین میزان خی دو مقدار پایین و مناسبی است). میزان $RMSEA=0.087$ ، $GFI=0.94$ ، $AGFI=0.91$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است. به عبارت دیگر، داده‌های مشاهده‌شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است.

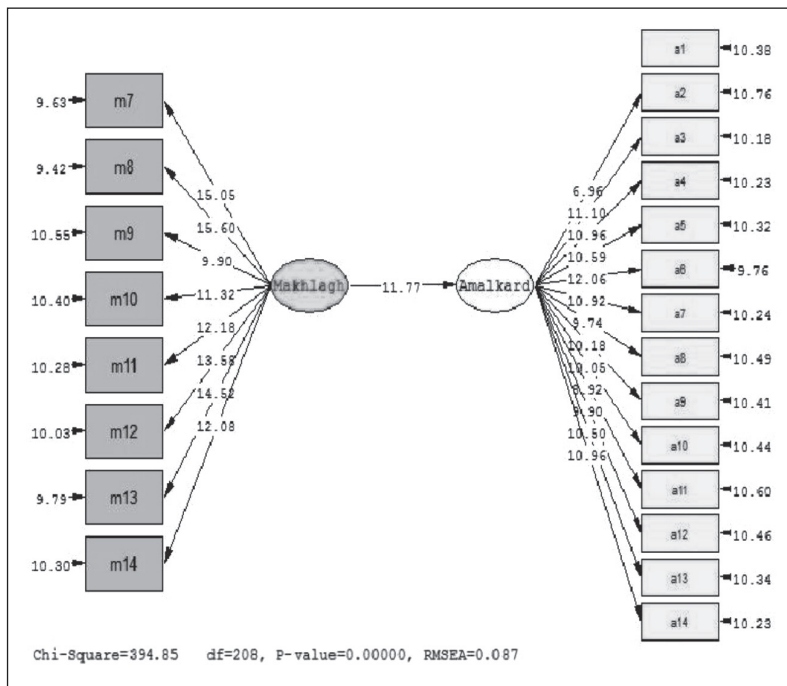
Chi-square=394.85, df= 208, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.087

Goodness of fit Index (GFI)=0.94

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.91

همان‌طور که در شکل ۱۱ مشاهده می‌شود مقدار تأثیر مسئولیت اخلاقی بر عملکرد مالی ۰/۷۶ است.

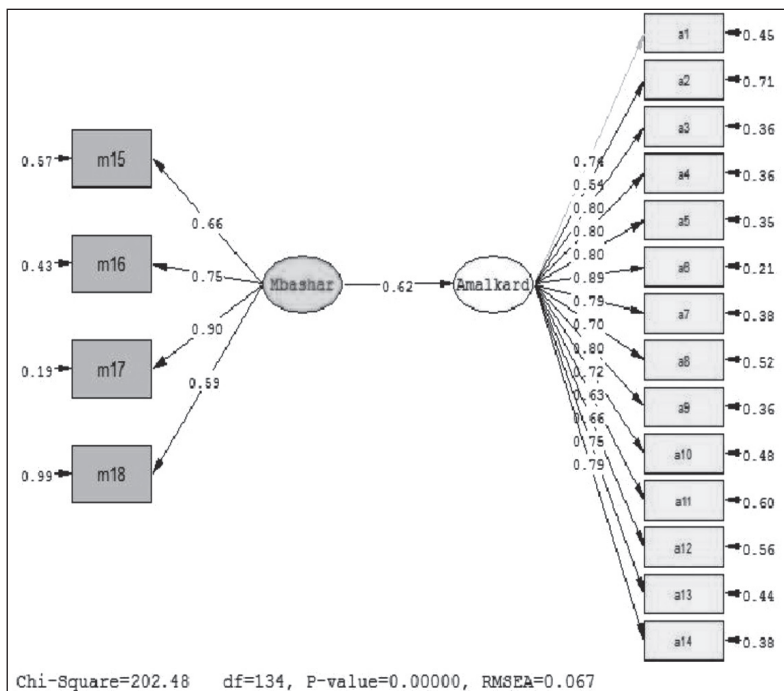

شکل ۱۲. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۱۲ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل مسئولیت اخلاقی و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار است.

تأثیر مسئولیت بشردوستانه (Mbashar) بر عملکرد مالی (Amalkard)

شکل ۱۳. مدل مفهومی تحقیق در حالت تخمین استاندارد (برای آزمون فرضیه‌ها)

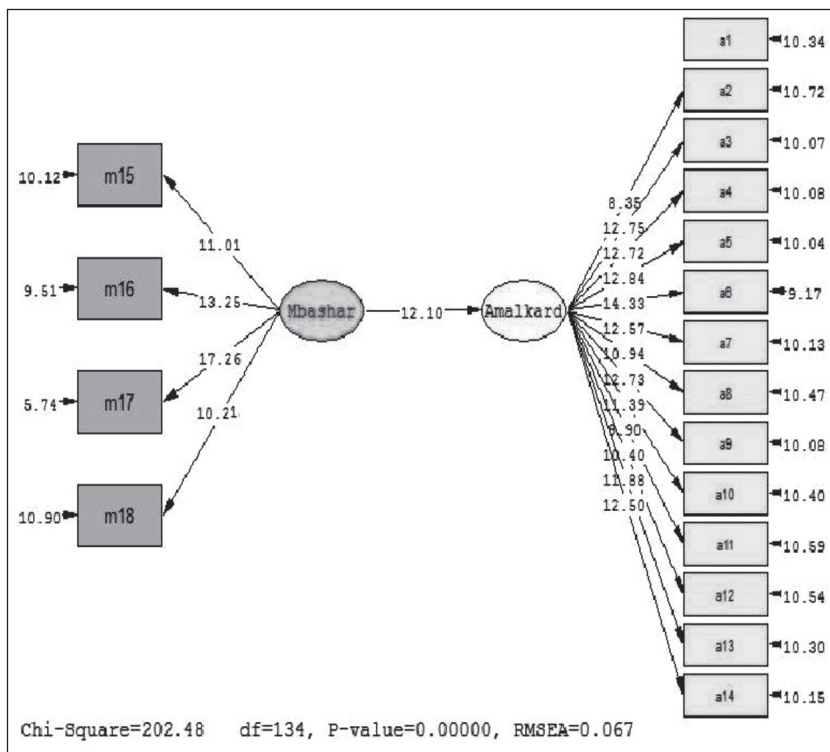
شکل ۱۳ مدل ساختاری تحقیق را در حالت تخمین استاندارد برای آزمون فرضیه نشان می‌دهد. در آزمون فرضیه‌های موردنظر با استفاده از مدل معادلات ساختاری اولاً، خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری (مفهومی) برازش‌یافته برای آزمون این فرضیه است (نسبت χ^2 به درجه آزادی زیر ۲ است؛ بنابراین میزان χ^2 دو مقدار پایین و مناسبی است. میزان $RMSEA=0.067$ ، $GFI=0.90$ ، $AGFI=0.88$ نیز نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل ساختاری است). به عبارت دیگر، داده‌های مشاهده‌شده تا میزان زیادی منطبق بر مدل مفهومی تحقیق است.

Chi-square=202.48, df= 134, P-value= 0.00000, RMSEA= 0.067

Goodness of fit Index (GFI)=0.90

Adjusted Goodness of fit Index (AGFI)=0.88

همان‌طور که در شکل ۱۳ مشاهده می‌شود مقدار تأثیر مسئولیت بشردوستانه بر عملکرد مالی ۰/۶۲ است.

شکل ۱۴. اعداد معناداری ضرایب مدل ساختاری برای فرضیه‌ها

شکل ۱۴ معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل مسئولیت بشردوستانه و عملکرد مالی را نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست‌آمده زمانی معنادار است که مقدار معنی‌دار آنها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر باشد. همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، این مدل معنی‌دار است

۹. نتیجه‌گیری

مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به ارائه روش‌هایی می‌پردازد که سازمان‌ها در فضاهای کسب‌وکار خود به آن عمل کنند و پاسخ‌گوی توقعات جامعه، انتظارات تجاری، قانونی و اخلاقی اجتماعی آنان باشد؛ چراکه سازمان‌ها مسئولیت‌های بزرگی در زمینه اجتماعی، اقتصادی و محیطی در قبال کارکنان، سهام‌داران، مشتریان، دولت، تأمین‌کنندگان و سایر ذی‌نفعان خود بر عهده دارند. محدوده زمانی تحقیق، اطلاعات عملکرد مربوط به سال مالی ۱۳۹۹ است. لازم به ذکر است که متغیرهای این تحقیق با نرم‌افزار Excel نسخه ۲۰۱۰ محاسبه و طبقه‌بندی شده و سپس از مدل‌یابی معادلات ساختاری جهت آزمون فرضیه استفاده شده است. این روش یک فن تحلیل چندمتغیری بسیار کلی و

نیرومند از خانواده رگرسیون چندمتغیری و به بیان دقیق‌تر، بسط مدل خطی کلی است که به محقق امکان می‌دهد مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون را به صورت هم‌زمان مورد آزمون قرار دهند. همچنین، شایان ذکر است که جهت تجزیه و تحلیل در این تحقیق از نرم‌افزار Lisrel استفاده خواهد شد.

سازمان تأمین اجتماعی به عنوان بزرگ‌ترین سازمان بیمه‌ای، اولین خریدار و دومین تولیدکننده در مان کشور به لحاظ ساختار جمعیتی و با امکان نظر به طول عمر سازمانی خود با چالش‌ها و مشکلاتی مشابه هر صندوق و سازمان بیمه‌ای مواجه است که درک صحیح این مشکلات و چاره‌اندیشی برای آنها از اهم موضوعات کشور بوده و بایستی مورد توجه مسئولان، مدیران و آحاد مردم جامعه قرار گیرد از طرفی سرمایه‌فکری فراهم‌کننده یک پایگاه و یک منبع جدید است که از طریق آن سازمان می‌تواند به رقابت بپردازد. سرمایه‌فکری اصطلاحی برای ترکیب دارایی نامشهود بازار، دارایی انسانی و دارایی ساختاری است که سازمان را برای انجام فعالیت‌هایش توانمند می‌سازد. نتایج حاصل از فرضیه‌های به دست آمده از بخش ۴ به صورت زیر ارائه شده است:

۱) سرمایه‌فکری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری سرمایه‌فکری $0/80$ بر روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، $0/80$ از واریانس عملکرد مالی توسط سرمایه‌فکری تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین، مدل ساختاری نشان می‌دهد بین سرمایه‌فکری بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۲) مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری مسئولیت اجتماعی $0/20$ بر روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، $0/20$ از واریانس عملکرد مالی توسط مسئولیت اجتماعی تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین مسئولیت اجتماعی بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۳) سرمایه‌انسانی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۳ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری سرمایه‌انسانی $0/81$ بر روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع $0/81$ از واریانس عملکرد مالی توسط سرمایه‌انسانی تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین سرمایه‌انسانی بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۴) سرمایه ساختاری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری سرمایه ساختاری $0/91$ بر روی عملکرد

مالی تأثیرگذار است و در واقع، ۰/۹۱ از واریانس عملکرد مالی توسط سرمایه ساختاری تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین سرمایه ساختاری بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۵) سرمایه مشتری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۷ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری سرمایه مشتری ۰/۷۸ روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، ۰/۷۸ از واریانس عملکرد مالی توسط سرمایه مشتری تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین سرمایه مشتری بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۶) مسئولیت اقتصادی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۹ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری مسئولیت اقتصادی ۰/۸۱ بر روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، ۰/۸۱ از واریانس عملکرد مالی توسط مسئولیت اقتصادی تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین مسئولیت اقتصادی بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۷) مسئولیت اخلاقی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۱۱ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری مسئولیت اخلاقی ۰/۷۶ روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، ۰/۷۶ از واریانس عملکرد مالی توسط مسئولیت اخلاقی تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین مسئولیت اخلاقی بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

۸) مسئولیت بشردوستانه بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد.

همان‌طور که در شکل ۱۳ مشاهده می‌شود، ضریب معناداری مسئولیت بشردوستانه ۰/۶۲ روی عملکرد مالی تأثیرگذار است و در واقع، ۰/۶۲ از واریانس عملکرد مالی توسط مسئولیت بشردوستانه تبیین می‌شود که معنی‌داری فرضیه مذکور را نشان می‌دهد. بنابراین مدل ساختاری نشان می‌دهد بین مسئولیت بشردوستانه بر اساس عملکرد مالی با مدل تجربی برازش وجود دارد.

نتایج فرضیه‌های تحقیق حاضر با نتایج مطالعات آدریانا و سیمون (۲۰۱۷) مطابقت دارد. نتایج آنان نیز نشان داد که میان عملکرد اجتماعی و عملکرد مالی شرکت رابطه معنی‌دار و مستقیمی وجود دارد. همچنین، در تحقیقات دوی و مونلیسا (۲۰۱۶)، سالوسکی و زولچ (۲۰۱۴) و بیدری و همکاران (۲۰۱۳) نیز وجود رابطه مستقیم بین افشای مسئولیت اجتماعی (عملکرد اجتماعی) و عملکرد شرکت تأیید شده است که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. دلیل این مطابقت را می‌توان در زمینه

ظهور افشای مسئولیت اجتماعی دانست که عمدتاً در پاسخ‌گویی به تحولات و چالش‌هایی از قبیل جهانی‌سازی محیط کسب‌وکار به‌عمل آمده است. همچنین، از آنجاکه قوانین بازار سرمایه، مقررات دولتی، سیاست‌های زیست‌محیطی و ایمنی و استاندارد گزارشگری مالی ممکن است تعهدات قانونی شرکت‌های جامعه در راستای عملکرد اجتماعی بیشتر را افزایش دهد، سرمایه‌گذاری در مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به‌عنوان راهی برای کاهش هزینه تأمین مالی و حفظ مزیت رقابتی بوده است که نهایتاً منجر به سودآوری بیشتر و متقابلاً، باعث افزایش عملکرد مالی شرکت می‌شود.

۱۰. پیشنهادها و محدودیت‌های پژوهش

طبق فرضیه اصلی اول، سرمایه فکری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. با توجه به اینکه سرمایه فکری برای ادامه حیات در بازار جهانی رقابتی کنونی ضروری است، مدیران باید به مدیریت صحیح سرمایه فکری بپردازند و همچنین، حسابداران در راستای اندازه‌گیری و گزارشگری سرمایه فکری گام بردارند. طبق فرضیه اصلی دوم، مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. لذا پیشنهاد می‌شود به‌منظور تقویت سطح مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها نسبت به منافع ذی‌نفعان و سرمایه‌گذاران، از تحلیلگران مالی در سازمان‌ها بهره گرفته شود و تحلیلهای اقتصادی عملکرد شرکت به‌منظور ارزش‌یابی صحیح سازمان افشا شود. مطابق با فرضیه فرعی اول، سرمایه انسانی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. سرمایه انسانی تأثیری را بر عملکرد مالی نشان داده است که می‌تواند بیانگر امتیاز زیادی باشد که به مدیریت منابع انسانی داده می‌شود. دیگر اینکه مخارج انجام‌شده در زمینه نیروی انسانی به‌عنوان سرمایه تلقی می‌شود و نه هزینه که شاید تغییر نگرش در این زمینه ضروری باشد. طبق فرضیه فرعی دوم، سرمایه ساختاری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. بعد ساختاری در سرمایه فکری تحت عنوان سرمایه ساختاری (سازمانی) تعریف شده است و اهمیت بسزایی، به‌ویژه در سازمانی نظیر تأمین اجتماعی دارد که باید به این نکته توجه شود و مدیران عالی‌رتبه به این بعد سرمایه فکری دقت و برنامه‌ریزی شایانی داشته باشند و با مدیریت منابع فیزیکی خود به‌دنبال موفقیت سازمان باشند؛ زیرا سرمایه‌های ساختاری این امکان را فراهم می‌سازد که انتقال دانش موجود در فرآیندها، رویه‌ها، قراردادهای... به افراد یا گروه‌هایی از کارکنان از طریق آموزش یا القاءات امکان‌پذیر شود. طبق فرضیه فرعی سوم، سرمایه مشتری بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. توصیه می‌شود در راستای خلق ارزش سازمان، به‌خصوص سازمان تأمین اجتماعی بایستی برای حفظ ارزش خود روابط بین مشتریان و سازمان را تقویت و تحکیم بخشند. این مورد می‌تواند با شناسایی نیازهای اعضای سازمان و مراجع و آموزش رفتار مشتری‌مداری مناسب به کارکنانی که ارتباط مستقیم با

ارباب رجوع دارند، گام‌هایی در جهت رشد سرمایه‌های فکری سازمان برداشت. طبق فرضیه فرعی چهارم، مسئولیت اقتصادی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. بنابراین توصیه می‌شود بیمارستان‌ها جهت بهبود مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها تلاش نمایند استراتژی‌های بلندمدتی را برای رشد اقتصادی ایجاد طراحی و اجرا کنند، تلاش کنند تا بهره‌وری کارکنان را افزایش دهند و سعی کنند تا هزینه‌های عملیاتی را کاهش دهند. طبق فرضیه فرعی پنجم، مسئولیت اخلاقی بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. بنابراین لازم است به جای قراردادن قواعد و مقررات از پیش تعیین شده سازمانی و بدون توجه به نظرات کارکنان و دخالت آنها در وضع این قواعد، از مشارکت کارکنان استفاده کرد و مدیران سازمان باید در مرحله سیاست‌گذاری سازمانی به اهمیت توجه مسئولانه نسبت به سالم‌تر بودن کارکنان، افراد جامعه، محیط و وظایف محوله پی ببرند و به منظور نهادینه‌شدن این مورد در فرهنگ سازمانی همین امر را به کارکنان نیز آموزش دهند. طبق نظر خبرگان، نمی‌توان از کارکنان انتظار رفتار مسئولانه داشت، بدون آنکه به آنها مسئولیت را آموزش داده باشیم. طبق فرضیه فرعی ششم، مسئولیت بشردوستانه بر عملکرد مالی در سازمان تأمین اجتماعی استان اردبیل اثر مستقیم دارد. بنابراین سازمان تأمین اجتماعی می‌تواند با افزایش فعالیت‌های داوطلبانه، احترام به هنجارها و ارزش‌های جامعه، رعایت شئون اخلاقی، کمک به بیماران نیازمند و ارائه برنامه‌های عملیاتی برای مسائل و مشکلات مربوط به بیماران و همراهان آنها به ایجاد یک جامعه بهتر کمک کند و فرهنگ پذیرش مسئولیت اجتماعی را افزایش دهد.

در این تحقیق از یک روش خارجی در جهت ارزیابی سرمایه فکری استفاده شد. با توجه به اینکه روش‌های دیگری برای اندازه‌گیری سرمایه فکری وجود دارد، پیشنهاد می‌شود از روش‌های دیگر در این مورد استفاده شود؛ چراکه چندین روش برای حسابرسی سرمایه فکری وجود دارد و بعضی از این روش‌ها نسبت به سایر روش‌ها برتری دارند. اگر هدف برآورد کردن ارزش این دارایی‌ها باشد، پس روش‌های معتبر داخلی مناسب‌تر هستند؛ اما اگر هدف بررسی رعایت معیارهای تعیین شده باشد، در این صورت، روش‌های معتبر خارجی مناسب‌تر خواهند بود. بهترین روش برای حسابرسی سرمایه فکری به کارگیری ترکیبی از دو یا بیشتر از چند روش حسابرسی است تا از این طریق محدودیت موجود در یک روش به وسیله روش‌های دیگر جبران شود. بنابراین، هر حسابرسی در مورد سرمایه فکری شرکت بهترین نوع حسابرسی نیست. به سایر پژوهشگران محترم که در این راستا تمایل دارند تحقیقات خود را ادامه دهند پیشنهاد می‌شود به بررسی موضوعات زیر نیز بپردازند:

- بررسی روش‌های ارزیابی و سنجش سرمایه فکری به منظور یافتن بهترین و مناسب‌ترین روش؛

- بررسی و تحقیق در مورد روش‌های ارتقای نرخ رشد سرمایه فکری در سازمان‌ها؛

- بررسی نقش تعدیلی سرمایه فکری بر رابطه میان مدیریت ارتباط با مشتری و عملکرد مالی؛
- بررسی نقش مسئولیت اجتماعی بر فرهنگ سازمانی ادراک شده با تأکید بر اهداف مالی سازمان؛
- بررسی نقش واسطه‌ای مسئولیت اجتماعی شرکت بر رضایت مشتریان با تأکید بر سیاست‌های اقتصادی سازمان.

این تحقیق نیز همانند بسیاری از تحقیقات میدانی با موانع و محدودیت‌هایی مواجه بوده است. در این تحقیق، با توجه به عدم همکاری برخی از کارکنان در جهت پر کردن پرسش‌نامه از عمده‌ترین محدودیت‌های تحقیق حاضر بود. محدودیت دیگر، جامعه آماری تحقیق بوده است. این تحقیق تنها در سازمان تأمین اجتماعی انجام پذیرفته است؛ لذا در تعمیم نتایج به سایر سازمان‌ها باید احتیاط کرد.

- اکبری، محسن؛ عادل آذر؛ ایوب مهدی حاجی محمودلو و سیدحسن آل طه (۱۳۹۸). «بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر رفتار شهروندی سازمانی: نقش میانجی درگیری شغلی، رضایت شغلی و آوای کارکنان»، *فصلنامه علمی مطالعات منابع انسانی*، ۹(۴)، ۱-۲۴.
- جامعی، رضا و قاسم نجفی (۱۳۹۸). «بررسی رابطه بین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت و حق الزحمه حسابرسی»، *مقاله ۵، دوره ۶، شماره ۱ - شماره پیاپی ۲۰، بهار ۱۳۹۸*، صفحه ۱۳۷-۱۶۱.
- حجامی، محدثه (۱۳۹۱). *بررسی رابطه بین افشای مسئولیت پذیری اجتماعی و مالکیت نهادی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات گیلان.
- خاوندکار، جلیل؛ احسان خاوندکار و افشین متقی (۱۳۸۸). *سرمایه فکری: مدیریت، توسعه و مدل‌های سنجش*. تهران: انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران، چاپ اول.
- دانش، فرشید؛ حمید کاظمی عیشاهی؛ صالح رحیمی و فرامرز سهیلی (۱۳۹۹). «رابطه سرمایه اجتماعی با سرمایه فکری و مدیریت دانش در بیمه ایران»، *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۶(۲)، ۱۲۹-۱۵۵.
- سینایی، حسنعلی؛ بهمن حاجی پور و خدیجه طاهری (۱۳۹۰). «بررسی ارتباط بین سرمایه فکری و عملکرد شرکت»، *پژوهش‌نامه مدیریت تحول*، سال سوم، شماره ۵، صص ۸۹-۶۸.
- شجاعی، عبدالناصر و مصطفی باغبانیان (۱۳۸۸). «بررسی ارتباط سرمایه فکری و عملکرد سازمانی صنعت بانکداری ایران (مطالعه موردی: استان کردستان)»، *فصلنامه مدیریت صنعتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج*، سال چهارم، شماره ۹، صص ۱۱۷-۱۰۷.
- شرایع، فاطمه؛ امیرمحمد کلابی و سیدحمید خداداد حسینی (۱۳۹۸). «طراحی مدل توسعه پایدار شرکتی: تبیین نقش مسئولیت اجتماعی شرکتی، حاکمیت شرکتی، و خلق ارزش مشترک»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*. مقاله ۱، دوره ۶، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۸، صفحه ۳۰۵-۳۲۵.
- غلامی، محمود؛ سعید عبدالمنافی و حسین عظیمی (۱۳۹۴). «مدیریت سرمایه فکری و تأثیر آن بر عملکرد اقتصادی کارکنان در گروه خودروسازی سایپا»، *مدیریت تولید و عملیات*، ۶(۲)، ۱۴۵-۱۶۴.
- مالمیر، امنه؛ حمیده عباسی حمیده و سیدرضا دری (۱۳۹۹). «شناسایی تأثیر نوآوری از طریق مسئولیت اجتماعی بر عملکرد مالی (سازمان تأمین اجتماعی اراک)»، *مجله مهندسی فرایندها*، ۷(۱۳): ۲۱-۳۱.
- متقی، محمد و محمدحسین مبارکی (۱۳۸۹). «نقش رهبری هوشیار و فرصت‌جو در ارزش‌آفرینی سرمایه‌های فکری»، *چهاردهمین همایش بین‌المللی نفت، گاز و پتروشیمی*.
- مهدی‌خو، مهدی؛ مریم محمود ترابی و محسن ختن‌لو (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر اجزای سرمایه فکری بر ابعاد عملکرد مالی»، *دوفصلنامه علمی-تحقیقی حسابداری دولتی*، ۱(۲)، ۸۳-۹۲.
- نسیمی، محمدعلی آیدین و زارع (۱۳۹۹). «رابطه حمایت از مسئولیت اجتماعی سازمان و عملکرد شغلی کارکنان با نقش شناسایی سازمانی و مشتری‌مداری»، *فصلنامه توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی*، ۵(۵۵)، ۱۰۴-۱۲۹.
- وفایی یگانه، محمد و معصومه قربانی (۱۳۹۴). «تأثیر مسئولیت‌های اجتماعی سازمانی بر اثربخشی سازمانی»، *مهندسی فرهنگی*، ۱۰(۸۵)، ۴۳-۵۶.

- Burcin Col & Saurin Patel (2019). "Going to Haven? Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance", *Journal of Business Ethics*. (2019) 154:1033-1050.

- Chahal, h. & Bakshi, p. (2015). "Effect of Intellectual Capital on Competitive Advantage and Business Performance: Roll of Innovation and Learning Culture", *International journal*

ofearning and intellectual capital, 11(1), 52-70.

- Cheng-Hung Tsai and Eugene Burgos Mutuc. (2020). "Evidence in Asian Food Industry: Intellectual Capital, Corporate Financial Performance, and Corporate Social Responsibility", *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Jan; 17(2): 663.
- Gabriyel J, Cegarra NA, Carmelo RE. (2016). "Linking Social and Economic Responsibilities with Financial Performance: The Role of Innovation", *European Management Journal*, Vol. 34, Issue 5, No. 47, PP. 530-539.
- Josep Tribo Surroca, J.A.; Aguilera, R.V.; Desender, K.; A. (2020). "Is Managerial Entrenchment Always Bad and Corporate Social Responsibility Always Good? A Cross-national Examination of Their Combined Influence on Shareholder Value", *Strateg. Manag.* Vol. 41, Issue 5, May 2020.
- Kachouri, M., Salhi, B. and Jarboui, A. (2020), "The Impact of Gender Diversity on the Relationship between Managerial Entrenchment and Corporate Social Responsibility: Evidence from UK Companies", *Journal of Global Responsibility*. Vol. 11 No. 3, pp. 197-217.
- Melsa J & Abdul Hamid Habbe and Nirwana. (2020). "The Role of Corporate Social Responsibility in Mediating Intellectual Capital Relationships with Financial Performance", *International Journal of Innovative Science and Research Technology*. Vol. 5, Issue 11, November 2020.
- Petty, R. M et al. (2007). "Intellectual Capital and Valuation: Challenges in the Voluntary Disclosure of Value Drivers", *Journal of Finance and Accountancy*. 1-7.
- Ramayah, T, Khalique, M, Shah, M. T. A., & Iqbal, Z. (2019). "Intellectual Capital and Financial Performance of Banks in Sialkot Pakistan", *Journal of Management Sciences*. 6 (1), 50-61.